Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta
Katedra politologie

Preferenční hlasování ve volbách do PS PČR

Bakalářská práce

Autor: Jan Kubásek
Studijní program: P-BPOL
Studijní obor: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. Jan Outlý PhD.

Roudnice nad Labem, 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Roudnici nad Labem dne 24. 6. 2015

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval PhDr. Janu Outlému Ph.D. za vedení mé práce a za jeho cenné rady a především pak trpělivost a vstřícnost, kterou mi v průběhu mého psaní projevoval. Nemalý dík patří rovněž mé matce a mé přítelkyni, které mě podporovaly jak při psaní této práce, tak i po dobu mých studií ve chvílích nejtěžších.

Anotace

Kubásek, Jan. 2015. *Preferenční hlasování ve volbách do PS PČR.* Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se bude zabývat preferenčním hlasováním ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Zpočátku se zaměří na podání základních informací o institutu preferenčního hlasování a vývoji jeho pravidel; podá informace o tom, jak se měnila využívanost udělování preferencí v průběhu předchozích let až do současnosti v návaznosti na změny volebních zákonů a jak se s postupem času měnil voličův postoj k tomuto institutu. Dále bude text rozdělen do dvou částí. Cílem první části bude postihnout, jakým způsobem ovlivňuje preferenční hlasování v reálné praxi výsledky voleb. Vše bude podloženo výpočty a grafy. Druhá část se zaměří na vztah volič – kandidát. Jejím cílem bude na základě vlastních dotazníkových šetření, výsledků voleb a dat z kandidátních listin (dostupných na volebním serveru Českého statistického úřadu) pokusit se sestavit profil kandidáta, který má větší schopnost agregovat přednostní hlasy voličů než kandidáti ostatní, respektive zjistit, zda vůbec existují nějaké společně znaky těch kandidátů, kteří preference získávají.

Po metodologické stránce bude práce využívat empiricko-analytický a kvantitativní přístup.

Klíčová slova: Volby, hlasování preferenční, chování voličů, poslanecká sněmovna, Česká republika

Annotation

Kubásek, Jan. 2015. *Preferential Voting in Czech House of Deputies Elections.* Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, Bachelor Degree Thesis.

Bachelor Degree Thesis deals with preferential voting in Czech House of Deputies Elections. In the beginning it provides some basic information about preferential voting itself and about a historical development of this phenomenon. It provides information about all changes of the legislation affecting preferential voting and about how voters had been using the opportunity to vote preferentially in the course of previous election years. Then the text is divided into two parts. The aim of the first part is to describe how preferential voting affects the elections results in practice. All the findings are based on calculations and graphs. Afterwards the second part focuses on the "elector–candidate relationship". The aim of this part is to try to find and describe a profile of the candidate who has a greater ability to aggregate voters' preference votes than the other candidates. Related findings are based on author's own surveys, the election results and the data found on candidates lists (available on the Czech Statistical Office elections website).

In data analysis Bachelor Degree Thesis uses empirical-analytical and quantitative approach.

Keywords: Elections, preferential voting, voters behavior, House of Deputies, Czech Republic

Obsah

Seznam použitých zkratek 7
Úvod 8
1. Preferenčního hlasování a jeho vývoj 14
1.1 Volební systém v letech 1996 a 1998 16
1.2 Volební systém v letech 2002 a 2006 po novelizaci z roku 2000 18
1.3 Volební systém v letech 2010 a 2013 po novelizaci z roku 2006 21
1.3.1 Pokus o kontranovelizaci v roce 2009 21
1.4 Vývoj pravidel preferenčního hlasování – shrnutí 22
2. První část výzkumu – analýza preferenčního hlasování v letech 2010 a 2013 .. 24
2.1 Sledované parametry a základní proměnné 25
2.2Vlastní analýza 26
2.2.1 Pozadí voleb ve sledovaných letech 26
2.2.2 Sledovaná léta z hlediska daných proměnných 27
3. Druhá část výzkumu – Profil ideálního kandidáta 37
3.1 Základní proměnné 38
3.2 Analýza dat získaných z ČSÚ 40
3.3 Výsledky dotazníkových šetření 48
3.4 Znaky ideálního kandidáta 53
Závěr 55
Prameny a literatura 59
Prameny 59
Tištěné 59
Internetové zdroje 59
Další prameny 60
Literatura 61
Přílohy 65

Seznam použitých zkratek

ČNR – Česká národní rada
ČPS – Česká pirátská strana
ČR – Česká republika
ČSSD – Česká strana Sociálně demokratická
ČSÚ – Český statistický úřad
DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti
FS – Federální shromáždění
KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
ODS – Občanská demokratická strana
PČR – Parlament České republiky
PS – Poslanecká sněmovna
SPOZ – Strana práv občanů Zemanovci
SZ – Strana Zelených
US – Unie Svobody
US-DEU – Unie svobody – Demokratická unie
VV – Věci veřejné

Úvod

Volby jsou v moderních zastupitelských demokraciích jedním z nejhojněji využívaných způsobů, kterak sestavit reprezentativní orgán dané složky. Prakticky od chvíle, kdy se začalo rozšiřovat volební právo, začaly se také vyvíjet různorodé volební systémy, jejichž mechanismy nám pomáhají převést voličovu vůli v daný reprezentativní sbor. Jedním z těchto mechanismů je také institut preferenčního hlasování, který tato práce rozebírá na příkladu voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Analyzovány jsou poslední dva volební roky (2010 a 2013), a to především z hlediska reálné síly tohoto institutu a jeho celkové využívanosti ze strany voličů. Cílem první výzkumné části práce je tak pomocí této analýzy zjistit, jakým způsobem a v jaké míře tato většinová složka v proporčním volebním systému ovlivňuje konečné výstupy voleb (to znamená, jakým způsobem zasahuje do personálního složení voleného sboru), na základě čehož se snaží vysledovat a popsat trendy v přístupu voličů k tomuto fenoménu. Výsledky analýzy jsou zde srovnávány s předchozími proběhlými volbami do PS PČR.

Ve druhé výzkumné části se poté práce zaměřuje více na osoby kandidátů. Text si zde klade za cíl zjistit, jak vypadá a zda vůbec existuje profil tzv. „ideálního kandidáta“. Jinými slovy tato část sleduje společné znaky kandidátů, kteří mají vyšší schopnost agregovat preferenční hlasy, a zkoumá tak faktory, které jsou podstatné pro preference udělujícího voliče.

Výzkumné otázky tedy zní následovně: Jak silný je institut preferenčního hlasování v českém volebním systému a kolik kandidátů díky němu získává své mandáty? Jak by se počty těchto kandidátů lišily při odlišně přísných pravidlech pro posun kandidáta pořadím? Jaký je zájem voličů o udělování preferencí? A jakým způsobem se volič rozhoduje komu konkrétně přidělit jeden ze svých preferenčních hlasů? Na tyto i mnohé další odpovídá druhá a třetí kapitola práce.

Vymezení tématu a sledovaného období není samoúčelné. Možnost udělování preferencí uvnitř kandidátních listin je vědeckou veřejností poněkud neprávem opomíjena, případně jí není přikládán moc velký důraz. A to i přes to, že kandidátní listiny jako takové jsou považovány za jeden z hlavních definičních znaků proporčních volebních systémů. Daleko větší pozornosti se těší mezistranická volební soutěž a parametry, jako jsou velikost volebních obvodů,

počet skrutinií, uzavírací klauzule apod. (Lebeda 2001: 427–429). Nicméně počet kandidátů, kteří získávají svůj mandát právě díky přednostním hlasů, není zcela zanedbatelný, což je důvodem, proč se práce zaměřuje právě na onu méně viditelnou a opomíjenou část volební soutěže, která probíhá na úrovni kandidátních listin mezi kandidáty jednotlivých politických subjektů.

Důvodem časového vymezení, tedy proč jsou z analýzy vynechány dřívější roky, je fakt, že odborné studie na téma preferenčního hlasování jsou pro předchozí volební léta již dostupné a data pro srovnávání se sledovanými léty tak lze čerpat právě z nich. Studie rozebírající preferenční hlasování v roce 2010 sice rovněž existují[1], z hlediska cílů této práce a vzhledem k jejich významu by však bylo chybou tento rok z analýzy vynechat. Tyto volby jsou totiž spojené s tzv. kroužkovou revolucí[2] a z hlediska efektivity udělených preferencí se dají považovat za přelomové, jelikož díky nim získalo svůj mandát historicky zatím nejvíce kandidátů. Porovnání s tímto rokem přímo v analýze tak může ukázat, zda tento přelom nastartoval změny voličova chápání a využívání preferenčního hlasování i pro následující volby, či zda se jednalo pouze o jednorázový efekt tehdejší masivní kampaně. Rok 2013 v obsáhlejších studiích již známých autorů pak zatím zcela absentuje.

Posledním podstatným důvodem, proč naopak práce nezabíhá více do minulosti, je poté ona druhá část výzkumu, kdy při hledání „voličova ideálu“ je k získání potřebných informací využito mimo jiné také dotazníků. V rámci snahy o zachování co nejvyšší pravdivostní a tím i vypovídací hodnoty získaných dat byli respondenti tázáni pouze na ty ročníky voleb, u nichž je vyšší pravděpodobnost, že si vybaví konkrétní kandidáty, jímž svůj preferenční hlas udělili, a také – což je pro výzkum to nejpodstatnější – proč svůj hlas udělili právě jim. Výstupy zkoumání se tak stávají věrohodnějšími a zároveň se tak práce

[1] Viz Kneblová (2010).

[2] Pojem *kroužková revoluce* se vžil právě po volbách v roce 2010, kdy svůj mandát získala právě díky preferencím téměř čtvrtina poslanců. Šestina lídrů byla „vykroužkována“ z čela kandidátky a do sněmovny se dostalo také několik kandidátů z úplně posledních míst kandidátních listin (Navrátil 2013). Tato „revoluce“ byla důsledkem kampaně, kdy voliči byli vyzíváni k zakroužkování čtyř posledních kandidátů na kandidátní listině jimi vybrané strany (více k této iniciativě viz např. Danda 2010).

zabývá pouze voličem „současným“ v kontextu událostí, které ještě nejsou tolik vzdálené.

Pokud jde o dosavadní zpracování zkoumaného fenoménu v dohledatelných zdrojích, je nutno v té nejobecnější úrovni začít od autorů Douglase W. Raea a Michaela Marshe, kteří se jako první ve svých studiích blíže zabývali volebními systémy z hlediska možností voliče. V Raeho textu (1967) se poprvé setkáváme s rozdělením volebních dimenzí na vnitrostranickou a mezistranickou rovinu. Ve své práci Rae zdůrazňuje potřebu odlišných metodologických přístupů. Rozdělil hlasování na *kategorické* (volič vybírá konkrétního kandidáta nebo stranu) a *ordinální* (volič své preference může rozdělit mezi více subjektů či kandidátů a tyto může seřazovat). Sám se však dále zabývá pouze rovinou mezistranickou. Michael Marsh byl poté jedním z prvních autorů, kteří se pokoušeli vysvětlit fungování volebních systémů ve vztahu volič – kandidát a ve své studii (1985) systémy s preferenčním hlasováním rozlišil na ty, kde zvolení závisí pouze na počtu získaných preferencí, a ty, kde výsledky ovlivňuje původní pořadí na kandidátce nebo třeba to, že hlas pro stranu jako celek automaticky znamená preferenční hlas pro lídra kandidátní listiny. Marsh sice neobjevil žádné pravidelnosti v chování voličů rozdělených dle jednotlivých stran (podobnost vykazovaly znaky sledované na úrovni jednotlivých států), svým textem však jako první přispěl k hlubšímu zkoumání preferenčního hlasování.

Z několika dalších zahraničních autorů, kteří ke studiu preferenčního hlasování přispěli, uveďme např. Davida Farrella, který v návaznosti na Raea dále rozebírá volební systémy z hlediska jejich strategických účinků[3], Iana McAllistera, jenž spolu s Farrellem pracoval na výzkumu zabývajícím se spojitostí mezi možnostmi voličova výběru a spokojeností s demokracií (viz Farrell et al. 2006). V užším pojetí se preferenčnímu hlasování věnoval např. Matthew Shugart, který se tímto fenoménem zabývá čistě jen v kontextu listinných poměrných systémů a volební systémy dělí podle toho, zda o přidělení

[3] Neboli účinky na mikroúrovni. Autor zde navrhuje věnovat méně pozornosti celkovým efektům volebních systémů (makroúroveň), které považuje za již dostatečně probádané, a více se zaměřit na faktory mimo volební systém, které strategické účinky mohou ovlivňovat (Farrell 2001: 168). Farrellova klasifikace volebních systémů podrobněji v textu Romana Chytilka *Zkoumání volebních systémů* (Chytilek 2004: 55).

mandátů kandidátů rozhoduje strana (uzavřené kandidátní listiny), volič (nominální hlasování), či oba aktéři (preferenční hlasování). Toto své dělení dále rozvíjí a jako první autor vůbec přichází s typologií čistě jen preferenčních systémů.[4]

V oblasti zkoumání preferenčního hlasování znamenají texty zmíněných zahraničních autorů sice značný přínos, nicméně i přes to nejsou jejich poznatky v této práci mnoho využívány a to z toho důvodu, že na problematiku preferenčního hlasování nahlížejí pro účely této práce příliš obecně či popisně. Existují zajisté také mnohé případové studie zabývající se konkrétními zeměmi či regiony v nich, nicméně ani tyto nejsou vzhledem ke geografickému vymezení této práce a z toho plynoucích odlišností (odlišná pravidla, politická situace nebo třeba i pouhá nálada mezi voliči) příliš užitečné.[5] Pro dosažení stanoveného cíle je proto využíváno především textů českých autorů, které tak poskytují potřebná fakta i jistý metodologický základ, kterak bude tato práce postupovat v obou částech výzkumu.

Z českých autorů jmenujme např. Tomáše Lebedu, který ve svém textu (2004) představuje preferenční hlasování ve volbách v roce 2002 z pohledu jeho (ne)efektivity po změně volebního zákona v roce 2000. Lebeda rovněž sleduje souvislosti mezi počtem kandidátů na kandidátní listině a procentuálním ziskem preferenčních mandátů na kandidáta.[6] Komplexnější náhled na preferenční hlasování v roce 2002 přináší rovněž Štěpán Pecháček (2004). Autoři Petr Voda a Michal Pink poté analyzovali rozdíly ve volbách v roce 2006 napříč kraji. Jejich studie je založená na zkoumání podpory jednotlivým kandidátům podle krajů, ve kterých kandidují (Voda et al. 2009). Z tohoto hlediska je jejich text zajímavý především pro druhou část výzkumu této práce. Podobně k tématu preferenčního hlasování přistupoval také Jakub Kyloušek, který ve svých textech zkoumal inklinaci voličů k určitému typu kandidáta a zvolené kandidáty charakterizoval (Kyloušek 2006a: 177–192; Kyloušek 2006b).

---

[4] Kompletní Shugartova typologie viz *Comparative Electoral Systems Research: The Maturation of a Field and New Challenges Ahead* (Shugart 2004: 44-45).

[5] Za všechny jmenujme např. autory Thorstena Faase a Haralda Shoena zabývající se volbami v Bavorsku v roce 2003 (Faas et al. 2006).

[6] Lebeda zde pozoruje větší míru přidělených preferenčních mandátů v krajích s menším počtem kandidátů na kandidátní listině.

Práce samozřejmě čerpá z více dostupných zdrojů v anglickém i českém jazyce. Z literatury nutno neopomenout díla Dalibora Čalouda a Stanislava Balíka, kteří přináší komplexní rozbor voleb v letech 2006 a 2010.[7] V těchto dílech najdeme (mimo jiné) i kapitoly věnované právě preferenčnímu hlasování v daném roce.[8] Kromě literatury a příspěvků v odborných periodikách využívá práce rovněž veškeré legislativy jakkoli se dotýkající preferenčního hlasování.

Na základě stanovených cílů práce využívá odpovídající metody. Cílem první části výzkumu je uvést, jakým způsobem ovlivňuje preferenční hlasování výsledky voleb v praxi. K tomu je zapotřebí podrobná analýza konkrétních nasbíraných dat z Volebního serveru Českého statistického úřadu[9], z nichž budou vyvozeny přesné závěry. Druhá část poté kromě nasbíraných dat pracuje také s výsledky standardizovaného dotazníku. V obou případech tak půjde především o kvantitativní přístup.

Samotný text pak je členěn do tří částí. Data pro výzkum jsou sice sbírána pouze za poslední dvoje proběhlé volby, nicméně *první* – teoretická – část kromě podání základních informací o preferenčním hlasování a jeho ukotvení ve volebním zákonu stručně nastiňuje vývoj jeho pravidel i v průběhu let předchozích. U jednotlivých volebních let je rovněž uveden krátký komentář, proč k úpravám pravidel docházelo, a také zda a jak se tyto úpravy promítly do celkových výsledků voleb (jinými slovy – zda se původní záměr chystaných úprav setkal s úspěchem či nikoli). Tento stručný výklad je zařazen za účelem uvedení do dané problematiky a pro pozdější snazší pochopení a porovnání se sledovanými roky v druhé kapitole.

V *druhé* kapitole se již tedy práce dostává do své výzkumné části. Sledovaná volební léta zde jsou podrobena analýze z hlediska preferenčního hlasování. Zkoumány a hodnoceny jsou jednak reálné dopady a síla preferenčního hlasování, jednak i voličův postoj k tomuto institutu. Všechny sledované parametry a základní proměnné pak jsou podrobněji uvedeny v úvodu této kapitoly.

---

[7] *Volby do poslanecké sněmovny v roce 2006* (Čaloud 2006); *Volby do poslanecké sněmovny v roce 2010* (Balík 2010).

[8] Viz např. již zmínění Jakub Kyloušek (2006) nebo Eva Kneblová (2010).

[9] Doména *www.volby.cz*.

Třetí kapitola se poté již věnuje rozboru výsledků dotazníkového šetření a pokouší se na základě získaných odpovědí respondentů určit, zda existují nějaké společné znaky kandidátů agregujících preferenční hlasy. Kromě odpovědí z dotazníků je rovněž využito dat z kandidátních listin dohledatelných na doméně volby.cz.

1. Preferenčního hlasování a jeho vývoj

Za preferenční hlasování se ve spojitosti s proporčními volebními systémy v té nejobecnější definici považuje jakákoli možnost voliče při volbách označit jednoho nebo více kandidátů z jedné nebo více kandidátních listin a ovlivnit tak svým výběrem původní pořadí kandidátů dané kandidátní listinou. Různí autoři však užívají pro tento fenomén různá označení, nicméně ne vždy hovoří všichni o tom samém a existuje tak vícero definic, jež preferenční hlasování jako takové vysvětlují. Než se text této práce dostane dále, je proto třeba jasně určit, co přesně se zde termínem preferenční hlasování rozumí.

Dva úhly pohledu na tento jev nabízí ve svém textu např. Jakub Šedo. V širším pojetí spojuje preferenční hlasování se všemi volebními systémy, ve kterých má volič možnost ovlivnit pořadí kandidátů v rámci jedné strany. Dle výše zmíněného Farrella jde tak o systémy s ordinální volbou. V užším pojetí se pak jedná o spojení preferenčního hlasování výhradně jen s listinnými proporčními volebními systémy, ve kterých volič může (v případě vázaných a volných kandidátních listin), ale také nemusí (přísně vázané kandidátky), mít možnost udělovat preferenční hlasy (Chytilek et al. 2009: 13–48). V případě vázaných kandidátních listin volič uděluje preference v rámci jedné strany. U volných kandidátek má možnost svoje preferenční hlasy použít napříč stranami. Téma vázaných listin dále rozebírá Matthew Shugart, který upozorňuje na rozdíly v rámci vázaných kandidátek. Na základě dvou dimenzí (*nutnost určení preference* a *váha preferenčních* hlasů) rozděluje čtyři podtypy vázaných kandidátek – *open list, flexible list, quasi-list* a *latent list* (Shugart 2004: 36–55).[10]

Obdobně jako Jakub Šedo postupuje rovněž Jurij Toplak, jenž v zásadě došel ke stejným závěrům, kdy rozděluje skupinu autorů, jež řadí preferenční systémy k systémům ordinálním („australský“ přístup), a skupinu spojující tyto systémy se systémy listinnými proporčními („evropský“ přístup). Všímá si však těchto rozdílů z hlediska geografického a rozděluje autory a jejich definice na základě toho, odkud pochází, či jakou oblastí se ve svém zkoumání zabývají (Rybová 2011: 22–23).

[10] Kompletní tabulka k nahlédnutí v Přílohách – Tabulka č. 1.1 – Shugartova typologie vázaných kandidátních listin.

Tato práce tak – už jen vzhledem k pravidlům preferenčního hlasování v České republice stanovených zákonem[11] – využívá definice užšího neboli evropského pojetí. V případě voleb do PS PČR má každý volič zákonem daný počet preferenčních hlasů, které může rozložit mezi kandidáty jednoho kandidujícího subjektu dle svého uvážení. Na základě zmíněné Shugartovy typologie vázaných kandidátních listin lze zdejší kandidátky zařadit pod jeho podtyp *flexible list*, což znamená, že udělování preferenčních hlasů pro voliče není povinné a o výsledném pořadí rozhoduje jak preferenční hlasování, tak původní pořadí dané kandidujícím subjektem – stranou či hnutím. Konkrétní nastavení pravidel preferenčního hlasování v původním znění i v pozdějších novelách *volebního zákona* dále určuje podmínky, za jakých může dojít k posunu kandidáta pořadím vzhůru. Tato pravidla procházela poměrně četnými změnami popsanými dále v této kapitole, základní princip preferenčního hlasování se však nijak neměnil. Na udělené preference se pohlíží jedině v tom případě, že kandidát nashromáždí takový počet preferenčních hlasů, který procentuálně odpovídá určenému podílu všech hlasů pro danou kandidátní listinu. Ve volbách v letech 1996 a 1998 tento podíl činil 10 %, v letech 2002 a 2006 7 % a v letech 2010 a 2013 5 %. Zároveň také platí, že preferenční hlasy mají svůj význam pouze v případě kandidátů těch subjektů, které v daném volebním obvodu získají alespoň jeden mandát.

Veškerý vývoj a změny v pravidlech upravujících preferenční hlasování jsou dále přiblíženy v následujících podkapitolách. Než se však text dostane k volebním létům samostatné České republiky, které jsou zde popisovány, je třeba pro úplnost doplnit, že těmto volbám předcházely dvoje volby do Federálního shromáždění a České národní rady (předchůdkyně PS) ještě za éry Československa v letech 1990 a 1992.[12] I v těchto volbách mohli voliči udílet preferenční hlasy – maximálně čtyři. V roce 1990 byla ve volbách do ČNR hranice pro posun kandidáta pořadím dána absolutní většinou z preferencí udělených dané straně za podmínky, že v dané kandidátní listině alespoň 10 %

[11] *Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů* v jeho původním znění i ve znění pozdějších úprav.

[12] Práce záměrně zmiňuje pouze tyto dva roky, jelikož analýza a srovnávání s volbami za komunistické éry je vzhledem k jejich nedemokratičnosti irelevantní.

voličů udělilo alespoň jeden preferenční hlas (Filip et al. 1992: 112). Pro rok 1992 prošlo preferenční hlasování úpravou a pro posun v pořadí tak bylo třeba kromě 10 % voličů využivších preferenčního hlasu také to, aby kandidát získal alespoň 15 % ze všech hlasů pro danou kandidátku (Filip 1993: 31). Volby do FS probíhaly souběžně s volbami do ČNR. Pravidla udělování preferencí byla v roce 1990 shodná, v roce 1992 se lišila pouze v podílu hlasů, které musel kandidát pro posun v pořadí nashromáždit. Zde to byla pouhá 3 %.

Toto nastavení pravidel preferenčního hlasování bylo dosti přísné a v současnosti by při počtu udělovaných preferencí znamenalo jeho téměř nulové využití.[13] I proto v historii došlo k několika změnám jeho pravidel. První změna proběhla již v rámci samostatné ČR v roce 1995. Její důsledky jsou popsány dále.

1.1 Volební systém v letech 1996 a 1998

Nový volební zákon (č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů) byl přijat v září roku 1995 jakožto jeden ze tří návrhů[14], jež měly nahradit dosavadní volební legislativu, která po rozpadu Československa a ustavení dvoukomorového parlamentu samostatné ČR již nevyhovovala. V platnost vstoupil 30. října téhož roku. Zákon stanovil, že voliči volili v celkem osmi obvodech, jejichž velikost se počítala na základě tzv. republikového mandátového čísla. Dále určoval, že 200 mandátů bylo rozdělováno na základě poměrného systému ve dvou skrutiniích, do kterých kandidující strana postoupí, získá-li alespoň 5 % z odevzdaných hlasů na celostátní úrovni. Pakliže se jednalo o koalici dvou kandidujících subjektů, musela tato získat minimálně 7 %, koalice tří stran 9 % a koalice čtyř a více subjektů minimálně 11 %. Co se pravidel upravujících preferenční hlasování týče, volič měl možnost udělit až 4 preferenční hlasy, jejichž využití nebylo nikterak povinné. Vybírat však směl pouze kandidáty v rámci jedné kandidátní listiny.

Po sečtení všech odevzdaných hlasů se pak v prvním skrutiniu přidělovaly mandáty na základě Hagenbach–Bishoffovy kvóty dle volebních obvodů.

[13] V letech 1990 a 1992 však i přes tato přísná pravidla někteří kandidáti získali svůj mandát právě díky preferenčním hlasům. Důvodem bylo daleko větší procento využitých preferenčních hlasů (Volební server ČSÚ).

[14] Sněmovní tisky č. 916, 1048 a 1049.

Mandáty byly kandidátům přidělovány podle pořadí na kandidátní listině. Kandidát mohl získat svůj mandát díky preferenčnímu hlasování jen v případě, kdy své možnosti udělení preferenčního hlasu využilo alespoň 10 % voličů dané strany v daném obvodu a kdy daný kandidát získal alespoň 10 % preferenčních hlasů ze všech hlasů pro onu kandidátní listinu. Pakliže bylo takových kandidátů víc, seřadili se dle absolutního počtu jimi získaných preferencí.

Ve druhém skrutiniu se poté opět pomocí Hagenbach–Bischoffovy kvóty přepočítávaly celorepublikově zbylé hlasy, nevyužité ve skrutiniu prvním. Strany pro tyto účely sestavovaly speciální kandidátní listiny z kandidátů, kteří kandidovali v některém z volebních obvodů. Zde se již k preferenčnímu hlasování nepřihlíželo.

Hlasovací lístky měly podobu seznamu kandidátů v pořadí daném navrhujícím subjektem, kde krom jmen kandidátů byl uveden rovněž jejich věk, povolání, místo trvalého bydliště a stranická příslušnost. Všechny hlasovací lístky měly stejné písmo a neobsahovali žádné grafické prvky (č. 247/1995 Sb.; Morkes 2007: 14).

Podle takto nastavených pravidel se do Poslanecké sněmovny volilo v roce 1996 a v předčasných volbách v roce 1998. Volební účast činila 76,41 % v roce 1996 a 74,03 % v roce 1998. Z maximálního možného počtu preferenčních hlasů pro úspěšné subjekty bylo uděleno 11,2 %, resp. 9,7 % v roce 1998 (Volební server ČSÚ). Mezi těmito léty prošel volební zákon několika úpravami, nicméně se jednalo pouze o úpravy kosmetické a zpřesňující, které nezpůsobily mezi těmito léty prakticky žádné odlišnosti sledovatelné na úrovni zkoumání vlivů preferenčního hlasování.[15] Ačkoli došlo oproti předchozím volebním rokům ke zmírnění podmínek oproti rokům 1990 a 1992, v roce 1996 se preferenční hlasovaní na složení sněmovny nepodílelo ani jedním přednostně uděleným mandátem. Respektive kandidáti, kteří by splňovali podmínky pro zisk přednostního mandátu, získali svůj mandát i bez ohledu na výsledky preferenčního hlasování. Těchto kandidátů bylo 10.

Ve volbách v roce 1998 pak získali svůj mandát díky preferenčním hlasům dva kandidáti z nevolitelných míst – ze středočeského kraje Vlasta Parkanová za

[15] Např. zákon č. 212/1996 Sb. upravující hranice některých obvodů a odstraňující některé nepřesnosti v názvech obcí.

KDU-ČSL a zkraje jihočeského Jiří Vlach za US. Počet kandidátů, kteří splňovali podmínky pro zisk mandátů přednostně, činil 11 (Volební server ČSÚ). Dá se tak říci, že i přes snížení procentuální hranice pro zisk preferenčního mandátu se záměr změny pravidel vzhledem k poměru využitých a propadlých preferenčních hlasů s úspěchem nesetkal. Na vině byl za prvé značný pokles ve voličské aktivitě při udělování preferencí a za druhé fakt, že kandidáti splnivší potřebné podmínky pocházeli převážně z prvních míst kandidátních listin.[16]

1.2 Volební systém v letech 2002 a 2006 po novelizaci z roku 2000

Odlišná situace nastala v následujících dvou volbách v letech 2002 a 2006, kdy počet voličů udělující preferenční hlasy oproti předchozím rokům vzrostl skoro dvojnásobně. I přes snížení počtu preferenčních hlasů na jednoho voliče tak podíl udělených preferenčních hlasů k počtu voličů zůstává v přechodu z roku 1998 na rok 2002 srovnatelný.[17] Ale nepředbíhejme.

Volební zákon z roku 1995 prošel v roce 2000 výraznou novelizací. Stanovoval nově 35 volebních obvodů po (v průměru) 5 až 6 mandátech. Vzhledem k takto malým obvodům klesl počet preferenčních hlasů pro jednoho voliče ze 4 na 2. Všechny mandáty se měly nově rozdělovat v jednom skrutiniu na úrovni obvodů dle *upraveného* d'Hondtova dělitele (č. 204/2000 Sb.; Lebeda 2000: 242–243).[18] Snaha o tuto reformu vycházela z dohod v rámci tzv. Opoziční smlouvy. Cílem mělo být „*nalezení volebního systému, který významně usnadní vznik funkční většinové vlády složené maximálně ze dvou politických subjektů*" (Charvát 2013: 138). Zvýšení počtu obvodů a tím snížení počtu v nich přidělovaných mandátů tak mělo mít za následek potlačení menších kandidujících stran.

[16] Jen ve čtyřech případech šlo o kandidáty z místa druhého – Miroslav Vacek (KSČM) v roce 1996 a Taťána Jirousová (KSČM) v roce 1998 – respektive již zmínění z místa třetího (Jiří Vlach) a čtvrtého (Vlasta Parkanová) (Volební server ČSÚ).

[17] 39 % v roce 1998 a 39,2 % v roce 2002. V roce 2006 již tento podíl klesl na necelých 36 % (Volební server ČSÚ).

[18] Řada dělitelů začíná číslem 1,42 namísto 1 (č. 204/2000 Sb.).

Značná část změn byla však na základě nálezu ústavního soudu zrušena.[19] Proto musela být v lednu roku 2002 narychlo přijata nová novela volebního zákona, jež zavádí 14 volebních obvodů po v průměru 11 až 12 mandátech, snížený počet preferenčních hlasů ale zůstal nezměněný. Snížila se však procentuální hranice pro získání přednostního mandátu z 10 % na 7 % z hlasů pro danou kandidátní listinu a zároveň byla zcela zrušena podmínka, aby v rámci dané kandidátky hlasovalo preferenčně minimálně 10 % voličů. Nově se změnila také uzavírací klauzule pro koalice – pro koalici dvou subjektů činila 10 %, pro koalici tří subjektů 15 % a pro koalici čtyř a více 20 % hlasů na celostátní úrovni. Uzavírací klauzule pro jednotlivé subjekty zůstala nezměněná – 5 %. Hlasy se na mandáty přepočítávaly v jednom skrutiniu dle neupraveného d'Hondtova dělitele, což znamenalo, že voliči měli možnost preferenčním hlasováním ovlivnit všech 200 mandátů (č. 37/2002 Sb.). Podoba hlasovacích lístků zůstala nezměněná.

V letech 2002 a 2006 přišlo k volbám 58 %, resp. 64,47 % voličů. Kandidáti úspěšných subjektů posbírali 19,8 %, resp. 17,6 % z maximálního možného počtu preferenčních hlasů. V těchto letech tak sice výrazně klesla volební účast, nicméně aktivita preferujících voličů naopak vzrostla, a to, jak dokazují uvedená procenta, skoro dvojnásobně. Podmínky pro posun kandidátů pořadím splnilo 57 kandidátů v roce 2002 a 55 v roce 2006 (Volební server ČSÚ). Nicméně z hlediska počtu preferenčně získaných mandátů z nevolitelných míst se o tak zásadní změnu již nejednalo.

V roce 2002 sice díky kroužkování[20] svůj mandát získalo přednostně 12 poslanců (což je o 10 více než v roce 1998) nicméně v roce 2006 jejich počet klesl na pouhých 6. Nárůst v roce 2002 tak oproti roku 1998 byl sice šestinásobně vyšší, tento „výkyv" má však do jisté míry na svědomí dění kolem tzv. Koalice, za kterou kandidovalo 11 z 12 preferenčně zvolených kandidátů. Jednalo se o společnou kandidaturu KDU-ČSL a US–DEU. Předvolební koalice těchto dvou stran měla ten efekt, že jejich původní voliči se pomocí preferenčních hlasů pokoušeli dostat do Poslanecké sněmovny „své" kandidáty. Tento efekt ještě umocnila poměrně výrazná předvolební agitace ze

[19] Předpis č. 64/2001 Sb.

[20] Termín pro udělování preferenčních hlasů, které se na kandidátní listině udělují zakroužkováním pořadového čísla preferovaného kandidáta.

strany kandidátů za KDU-ČSL, kterých nakonec bylo zvoleno preferenčně devět (Kyloušek 2006b: 116). Preferenčně zvolení kandidáti za US–DEU byli dva a jednu preferenčně zvolenou kandidátku měla v královéhradeckém kraji rovněž ODS. (Rybová 2011: 26–30; Volební server ČSÚ).

V roce 2006 tedy, jak je již zmíněno, podmínky pro posun pořadím splnilo 55 kandidátů, nicméně těch, kteří díky němu získali mandát z nevolitelného místa na kandidátní listině, bylo pouze 6. Šlo o kandidáty stran ČSSD, ODS (obě po jednom kandidátovi) a KSČM (celkem čtyři kandidáti). Drama kolem tzv. Koalice se v těchto volbách již neodehrálo; ta se po volbách v roce 2002 rozpadla a strany KDU-ČSL a US–DEU v těchto volbách kandidovaly samostatně. Oba tyto volební roky rovněž oproti předchozím volbám přinesly nový jev, a to ten že poprvé existovali kandidáti, kteří se díky preferenčním hlasům vyhoupli do čela kandidátní listiny, avšak ani tak nedosáhli na mandát ve sněmovně, jelikož jejich strana v daných krajích neměla kvůli přirozenému prahu dostatečný nebo žádný zisk. Jednalo se tak především o strany s nižšími volebními zisky (Volební server ČSÚ).[21]

I přes zmíněný značný nárůst aktivity při udělování preferenčních hlasů se tak preferenční hlasování ani v letech 2002 a 2006 nijak výrazněji do konečného obsazení dolní komory nepromítlo. To ovšem neznamená, že by čistě z hlediska tohoto institutu nedošlo k žádnému pokroku. Tato volební léta naopak znamenala významný posun ve voličově přístupu k možnosti udělování preferencí. Samotné výsledky by se tak daly přičíst především změně legislativy, jež zavedla oproti předchozím létům o polovinu snížený počet preferencí na jednoho voliče. Úvahy nad tím, nakolik rozdílné by výsledky byly, měl-li by volič čtyři namísto dvou preferenčních hlasů, by jistě byly pouhým spekulováním, dá se však předpokládat, že v kombinaci se sníženou hranicí pro postup pořadím by svoji pozici na kandidátní listině vylepšilo podstatně více kandidátů.

[21] Především pak kandidáti KDU-ČSL v roce 2002 a SZ v roce 2006. Podrobně viz výsledky voleb na Volebním serveru ČSÚ.

1.3 Volební systém v letech 2010 a 2013 po novelizaci z roku 2006

Po volbách v roce 2006 byla přijata další novela volebního zákona, která ještě více zvýhodňovala voliče, co se týče možnosti jeho ovlivnění složení Poslanecké sněmovny. Cesta ke konečné podobě této novely však nebyla snadná.

Již 20. dubna 2005 předložila skupina poslanců za ČSSD vedená Robinem Böhnischem návrh novely volebního zákona (poslancům rozeslán jako Sněmovní tisk č. 952/0), který by upravoval hranici pro posun kandidáta pořadím na pouhá 2 % a voličům by dal až pět nepovinných preferenčních hlasů. Navrhovatelé se touto změnou snažili reagovat na razantní snížení volební účasti v předchozích volbách, jež byla podle nich dána *„nevírou občanů ve vlastní schopnost nějak ovlivnit politickou scénu“* (Böhnisch, Stenoprotokol z 53. Schůze PS), a jak sami uvádějí v důvodové zprávě tohoto návrhu, domnívali se, *„že snížení procenta potřebných preferenčních hlasů, které zajistí kandidátovi přednostní přidělení mandátu, je významným motivačním faktorem pro účast voličů na hlasování“* (Sněmovní tisk č. 952/0). V průběhu legislativního procesu však došlo k nesouhlasnému vyjádření ze strany vlády (Sněmovní tisk č. 952/1), a po prvním čtení také ke komplexnímu pozměňovacímu návrhu ze strany Ústavně právního výboru (Sněmovní tisk č 952/2). Tento návrh nakonec stanovoval 5% hranici pro posun kandidáta pořadím a 4 nepovinné preferenční hlasy pro jednoho voliče. Dalším diskutovaným problémem byla skutečnost, že návrh počítal s uvedením novelizovaného zákona v platnost dnem jeho vyhlášení. To znamenalo, že by se tato změna mohla dotknout blížících se voleb 2006, které měly proběhnout 14. a 15. května. Po schválení zákona a jeho postoupení Senátu však dochází k jeho vyhlášení až v listopadu toho roku – zákon č. 480/2006 Sb. (PSP 2015).

1.3.1 Pokus o kontranovelizaci v roce 2009

Již při schvalování novely volebního zákona vystupovala proti tomuto návrhu strana ODS. V roce 2009 potom skupina 22 poslanců za ODS pod vedením Jaroslava Plachého přišla s novým návrhem na úpravu volebního zákona (Sněmovní tisk č. 998/0), který měl vrátit v platnost pravidla, jež byla nastavena pro volby v letech 2002 a 2006. V důvodové zprávě návrhu vyjadřují poslanci obavu, že *„platné znění volebního zákona nebezpečným způsobem zvýhodňuje*

kandidáty z velkých měst, pro které je podstatně snadnější získat potřebných 5 % přednostních hlasů (…), než pro kandidáty z malých a středních obcí." Docházelo by tak podle nich k *„narušení rovnoměrného zastoupení území státu v Poslanecké sněmovně"*, což by mohlo mít za následek upřednostňování vývoje „svých" regionů/obcí ze strany zvolených poslanců a tím pádem i k demotivaci voličů z menších sídel. Zároveň také vyjádřili obavu o pokles politické kultury jakožto následku motivace jednotlivých kandidátů zviditelňovat svoji vlastní osobu nehledě na stranickou disciplínu ve snaze dosáhnout mandátu díky preferenčnímu hlasování (Sněmovní tisk č. 998/0).

Problémem tohoto návrhu však byl opět rychle se blížící termín příštích voleb. Skupina navrhujících poslanců sice navrhla novelu zákona k projednání a schválení již během prvního čtení[22], toto však bylo v průběhu prvního čtení zamítnuto a návrh byl tak během druhého čtení vzat zpět (PSP 2015). V parlamentních volbách v roce 2010 a v zatím posledních volbách v roce 2013 se tak volilo dle pravidel upravených v roce 2006. Kromě zmíněných náležitostí týkajících se preferenčního hlasování úprava z roku 2006 žádné jiné změny nepřinesla, tudíž ostatní pravidla voleb zůstávají shodná s pravidly předchozích let (č. 480/2006 Sb.).

1.4 Vývoj pravidel preferenčního hlasování – shrnutí

Volební zákon prošel od roku 1995 několika úpravami. Za nejzásadnější lze považovat velkou volební reformu z roku 2000, která i po novele z roku 2002 po zásahu Ústavního soudu znamenala největší změnu volebních pravidel v historii samostatné ČR. Zvýšil se počet volebních obvodů z 8 na 14, čímž se zároveň snížila jejich velikost, změnila se rovněž uzavírací klauzule pro předvolební koalice dvou, tří a čtyř či více subjektů, kdy pro zisk mandátu musely překročit 10, 15. resp. 20 %. Pro převod volebních zisků na počet mandátů se místo Hagenbach–Bischoffovy kvóty ve dvou skrutiniích začalo využívat D'Hondtova dělitele, kdy se mandáty rozdělily v jediném skrutiniu. Z hlediska preferenčního hlasování tak tato změna znamená, že volič měl (teoreticky) možnost svými preferencemi ovlivnit složení skutečně celé dolní komory.

[22] Jak umožňuje §90 odstavec 2 zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, ve znění pozdějších předpisů (č. 90/1995 Sb.).

Příznivě se z hlediska využitelnosti voličských preferencí změnila rovněž pravidla pro posun kandidátů do čela kandidátních listin, kdy byla vypuštěna podmínka, že možnosti udělit alespoň jeden preferenční hlas musela využít nejméně jedna desetina voličů pro danou kandidátku, a pro přesun stačilo kandidátovi nově 7 namísto 10 % z hlasů pro danou listinu. Počet preferenčních hlasů pro jednoho voliče se snížil za 4 na 2.

Další z hlediska preferenčního hlasování zásadnější změnu pak představovala novelizace z roku 2006, kdy došlo k opětovnému navýšení počtu preferenčních hlasů pro voliče a o další dva procentní body se snížila hranice pro posun kandidáta pořadím. Obecně se tak dá říci, že v průběhu let dochází k pozitivnímu pokroku z hlediska potencionální síly institutu preferenčního hlasování. To, zda voliči těchto podmínek skutečně využívali, se práce dále pokouší zjistit analýzou následujících volebních let v další kapitole.

2. První část výzkumu – analýza preferenčního hlasování v letech 2010 a 2013

V této kapitole se již práce dostává k samotné analýze preferenčního hlasování ve zkoumaných volebních letech. Jak je již naznačeno v úvodu, abychom mohli zkoumat tento fenomén, musíme se přesunout z úrovně mezistranické soutěže na úroveň soutěže vnitrostranické. Kromě volebních zisků kandidujících subjektů je tak třeba všímat si i zisků jednotlivých kandidátů. Veškerá data potřebná pro analýzu tohoto fenoménu v českém prostředí jsou dostupná na volebním serveru Českého statistického úřadu a tato práce tak ve svých výpočtech čerpá výhradně z této databáze.

K datům potřebným pro tuto analýzu je však třeba přistupovat se zřetelem na to, jak se v průběhu let měnila legislativa ovlivňující pravidla preferenčního hlasování. Jak vyplývá z předchozí části textu, v historii samostatné České republiky bylo možné pozorovat vždy jen dvoje po sobě jdoucí volby probíhající dle stejných pravidel.[23] Mezi volebními léty 2010 a 2013 sice nedošlo k žádné úpravě, která by způsobovala jakoukoli diskontinuitu při zkoumání výstupů těchto dvou voleb, nicméně chceme-li posoudit tendenci vývoje síly preferenčních hlasů, je třeba do analýzy zařadit také náhled na teoretické výsledky voleb tak, jak by vypadaly, pokud by se volilo dle legislativních úprav z předchozích let.

V analýze v této části textu jsou zastoupeny pouze ty kandidující subjekty, které překročily uzavírací klauzuli a získaly tak alespoň jeden mandát v Poslanecké sněmovně. Subjekty, které se přes uzavírací klauzuli nedostaly tak budou v této analýze ignorovány, a to z toho důvodu, že byť by na jejich kandidátních listinách docházelo ke změnám v pořadích, neměly by tyto ani tak na složení sněmovny žádný vliv. Ačkoli se tedy tato část práce zaměřuje především na vnitrostranickou úroveň volební soutěže, je i tak třeba brát zřetel na úroveň mezistranickou; právě na té totiž dochází k přepočtu volebních zisků na počet mandátů náležící jednotlivým subjektům. Preferenční hlasování je při přidělování

[23] Pokud nedojde ke změně volebního zákona, bude poprvé možné (za předpokladu, že nedojde k předčasným volbám) pozorovat již třetí volby probíhající dle stejných pravidel v roce 2017.

mandátů až tím posledním krokem, kterému přepočítávání zisku na počet mandátů předchází. Preferenční hlasy přidělené stranám či hnutím, jež se nedostaly přes uzavírací klauzuli, tak proto pro tuto část textu nemají žádný význam.

Preferenční hlasy agregované kandidáty neúspěšných subjektů však text práce zcela neopomíjí. K některým z nich je přihlíženo v druhé části výzkumu, kde více než o složení poslanecké sněmovny jde o schopnost shromažďování preferencí kandidáty jako takovými.

2.1 Sledované parametry a základní proměnné

V první části svého výzkumu práce podrobuje sledovaný fenomén zkoumání z hlediska *reálné síly preferenčního hlasování* a jeho *celkové využívanosti a využitelnosti v českém prostředí* a *schopnosti reálně ovlivnit personální složení dolní komory*. Snaží se tak zjistit, jak velký význam tato většinová složka má z hlediska praktického ovlivňování výsledků (personální obsazení dolní komory) v českém proporčním volebním systému. Hlavními proměnnými této části jsou:

Absolutní počet preferenčních hlasů – Hodnota udávající absolutní počet udělených preferencí pro subjekty, které překročili uzavírací klauzuli. Zároveň je v textu uveden *procentuální poměr voliči udělených preferencí* k jejich maximálnímu možnému počtu bez ohledu na to, zda tyto hlasy propadly či nikoli.

Kolik preferenčních hlasů propadlo a kolik jich bylo skutečně využito k posunu kandidátů, udává *procentuální poměr mezi využitými a propadlými preferenčními hlasy*. Tento poměr je vypočítáván z hodnot první uvedené proměnné – z absolutního počtu preferencí pro kandidáty úspěšných subjektů. Pouze jim přidělené preference totiž mají šanci být v konečném sčítání skutečně využity. Preference pro kandidáty subjektů pod uzavírací klauzulí nemohou za žádných okolností zajistit svému majiteli mandát, proto je tak tato práce nepovažuje ani za propadlé.

Počet mandátů přidělených díky preferenčnímu hlasování – Jde o prostý počet kandidátů, kteří v daných letech dosáhli na mandát z jinak nevolitelných míst právě díky preferenčním hlasům.

Počet mandátů při odlišných hranicích – Teoretický počet kandidátů, kteří by získali mandát při odlišně nastavených hranicích pro přesun pořadím kandidátní listiny. Zvolené hodnoty odpovídají hodnotám v podmínkách

předchozích volebních let, a to především za účelem snazší komparace s analyzovanými volebními roky – čili 7 % a 10 %. Jen zajímavost práce uvádí, jak by vypadaly teoretické výsledky při stanovení 2% hranice pro přesun kandidáta tak, jak navrhoval původní návrh novely volebního zákona z roku 2005.

Počet neúspěšných lídrů kandidátek – Počet kandidátů, kteří byli navrhujícím subjektem umístěny na první místo kandidátní listiny, nicméně kvůli preferenčnímu hlasování byli v konečném důsledku „přeskočeni" svými níže nasazenými spolukandidáty. Práce opět počítá pouze s kandidáty úspěšných subjektů.

2.2Vlastní analýza

2.2.1 Pozadí voleb ve sledovaných letech

Volby v letech 2010 a 2013 mají společné to, že oběma předcházela politická krize, jež vždy vyvrcholila pádem tehdejší vlády. V prvním případě šlo o vyslovení nedůvěry vládě Mirka Topolánka v březnu 2009, po kterém měly v květnu téhož roku následovat předčasné volby.[24] K těm však nakonec po zrušení zákona o zkrácení volebního období Topolánkovy vlády nedošlo a do termínu příštích řádných voleb v roce 2010 byla u vlády úřednická vláda Jana Fischera, na jejíž podobě se po rozpadu Topolánkovy vlády dohodly parlamentní strany (Balík 2006: 43–68).[25]

Volby v roce 2013 již proběhly opravdu v předčasném termínu a předcházela jim krize způsobená tzv. „kauzou Nagyová"[26], která vypukla v červnu 2013 a vyústila až v demisi vlády Petra Nečase. Poté byla prezidentem Milošem Zemanem jmenována úřednická vláda Jiřího Rusnoka, která však nedokázala získat důvěru Poslanecké sněmovny a v říjnu tak došlo k předčasným volbám.

[24] Viz ústavní zákon o zkrácení pátého volebního období č. 195/2009 Sb. Topolánkova vláda čelila hlasování o nedůvěře za dva roky své existence celkem pětkrát. Páté, pro vládu osudové hlasování o nedůvěře prošlo nejnižším možným počtem potřebných hlasů (101) a došlo k němu uprostřed období českého předsednictví EU (Balík 2010: 39-41)

[25] ODS, ČSSD, KDU-ČSL a SZ

[26] Kauza spojená s tehdejší nejbližší spolupracovnicí Petra Nečase Janou Nagyovou, která byla společně s několika dalšími lidmi zatčena pro podezření z korupce a zneužití pravomoci úřední osoby (Kopecký 2013).

Volební účast v těchto dvou volbách jen dále pokračovala ve své obecně klesavé tendenci. V roce 2010 se k volbám dostavilo 62,6 % z 8 415 892 oprávněných voličů, v roce 2013 pak pouhých 59,48 % z 8 424 227 voličů (Volební server ČSÚ). V obou případech tak byla volební účast nižší než v roce 2006, což mimo jiné může naznačovat, že ani zmírňování přísnosti pravidel preferenčního hlasování jakožto jeden z možných nástrojů, jak zvyšovat důvěru voličů ve vlastní schopnost ovlivňovat dění na politické scéně, nevede k jejich výraznější motivaci a nedokáže vyvážit jistou frustraci a nedůvěru v politiku podněcovanou opakujícími se krizemi.

Strany, které zaznamenaly v těchto letech volební zisky nad hranicí uzavírací klauzule a jsou tak zahrnuty v analýze, jsou následující (seřazeny dle pořadí): ČSSD (22,08 %), ODS (20,22 %), TOP 09 (16,7 %), KSČM (11,27 %), a VV (10,88 %) v roce 2010 a ČSSD (20,45 %), ANO 2011 (18,65 %), KSČM (14,91 %), TOP 09 (11,99 %), ODS (7,72 %), Úsvit přímé demokracie[27] (6,88 %) a KDU-ČSL (6,78 %) v roce 2013 (Volební server ČSÚ).

2.2.2 Sledovaná léta z hlediska daných proměnných

Ve volbách v letech 2010 a 2013 bylo odevzdáno 5 230 859, resp. 4 969 984 platných voličských hlasů. Prostým vynásobením maximálním možným počtem preferencí, které měl volič možnost v těchto letech udělit, tak získáme maximální možné počty preferenčních hlasů, které by mohly v těchto volbách teoretický být započítány. Jen pro zajímavost, tyto počty činí 20 923 436 možných preferencí v roce 2010 a 19 879 936 v roce 2013. Počet všech skutečně udělených preferenčních hlasů pro všechny subjekty práce nezjišťuje.

Pro účely analýzy jsou podstatnější hodnoty týkající se především subjektů, které se svými volebními zisky dostaly přes uzavírací klauzuli. Těmto subjektům bylo v roce 2010 přiděleno celkem 4 245 784 platných hlasů, což dává celkem 16 983 136 možných preferenčních hlasů. V roce 2013 pak úspěšné subjekty získaly dohromady celkem 4 344 953 platných hlasů, což znamenalo 17 379 812 možných preferencí (Volební server ČSÚ; Vlastní výpočty).

[27] Tehdy Úsvit přímé demokracie Tomio Okamury. Zkrácený název, jak určují Stanovy politického hnutí, je používán od 2. června 2014 (Úsvit přímé demokracie 2014)

Absolutní počet i procento skutečně udělených preferencí pro úspěšné subjekty ukazuje následující tabulka.

Tabulka 2.1 – Absolutní počet a procentuální poměr voliči udělených preferenčních hlasů

	Volební účast	Odevzdané hlasy	Udělené PH[28]	% udělených PH
2010	62,6 %	4 245 784	3 046 955	17,94 %
2013	59,48 %	4 344 953	2 707 813	15,58 %

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Chceme-li porovnat voličskou aktivitu v udělování preferencí s předchozími roky, musíme brát v úvahu fakt, že v předchozích dvou volbách měli voliči možnost udělit o polovinu preferencí méně. Absolutní čísla tedy dokáží vypovídat jen o srovnání mezi zkoumanými roky a roky 1996 a 1998. Pro tyto účely je proto vhodnější všímat si hodnot udávajících procento udělených preferenčních hlasů z jejich maximálního možného počtu v daných letech. Ty činily 11,2 % v roce 1996, 9,7 % v roce 1998, 19,8 % v roce 2002 a 17,6 % v roce 2006 (Volební server ČSÚ, vlastní výpočty). Z daných hodnot lze vysledovat skutečnost, že s rostoucím počtem preferencí, jimiž každý jeden volič disponuje, klesá podíl těch skutečně udělených. Na základě toho lze usuzovat, že v roce 2006 navrhované zvýšení počtu preferenčních hlasů na 5 hlasů pro jednoho voliče by se samo o sobě do udělování preferencí pravděpodobně nijak výrazně nepromítlo, jelikož zdaleka ne všichni voliči využijí skutečně všechny. Ve sledovaných letech sice – co do absolutních počtů – ve srovnání s léty 2002 a 2006 zaznamenáváme nárůsty o zhruba 80 % a dá se tak říci, že zájem o preferenční hlasování stoupl, z hlediska využití voličova potenciálu posunout pořadím maximální možný počet kandidátů, jak pravidla umožňují, se však o žádný pokrok nejedná.

I přesto však mezi léty předchozími a sledovanými existuje jeden výrazný rozdíl, a tím je počet mandátů, které byly obsazeny právě díky voličským preferencím. Zaměření na počet těchto mandátů je způsobem, jak si udělat nejzákladnější představu o síle preferenčního hlasování v českém volebním

[28] Zkratka, která bude nadále používána pro preferenční hlasy.

systému. Hodnoty jsou pro přehlednost znázorněny opět v tabulce v porovnání s předešlými volebními léty.

Tabulka 2.2 – Počet mandátů přidělených díky PH

Volební rok	Počet mandátů díky PH
1996	0
1998	2
2002	12
2006	6
2010	**47**
2013	**29**

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Hodnoty v tabulce mohou o reálné síle preferenčního hlasování mnohé napovědět, nicméně je třeba nepovažovat je za zcela jednoznačně určující. Jak totiž vyplývá např. ze zmíněné Shugartovy typologie vázaných kandidátních listin, jejich česká podoba – *flexible list* – znamená, že o konečném pořadí nerozhodují pouze přidělené preferenční hlasy, ale také původní pořadí kandidátů dané navrhujícím subjektem. Je proto otázkou, zda ti voliči, kteří neudělili všechny možné, nebo žádné preference, tak činili z důvodu, že akceptovali pořadí kandidátů dané navrhujícím subjektem, nebo o přidělování preferencí neměli žádný zájem.

Tabulka 2.2 ukazuje počty pouze těch kandidátů, kteří získali mandát v daném obvodu z jinak nevolitelného místa. Pokud tak svoji pozici na kandidátce vylepšil kandidát, jenž by i bez preferenčních hlasů dosáhl na mandát, nebo naopak pokud ani i přes posun v pořadí kandidát kvůli přirozenému prahu v konkrétním obvodu mandát nezískal, nelze toto považovat za ovlivnění složení dolní komory. Jen pro zajímavost, počet všech kandidátů, kteří splnili podmínky pro postup pořadím kandidátní listiny, činil 192 v roce 2010 a 309 v roce 2013 (Volební server ČSÚ, vlastní výpočty).[29] Sledované volební roky vykazují výrazný nárůst v letech 2010 a 2013 oproti kterémukoli roku předchozímu. I přes

[29] Rozdíl těchto hodnot je dán odlišným počtem úspěšných kandidujících subjektů v jednotlivých letech a sám o sobě nemá žádnou vypovídací hodnotu.

srovnatelný procentuální podíl udělených preferencí s roky 2002 a 2006 tak dochází k o mnoho více změnám, což je důsledkem především nevědomé kooperace preferujících voličů při podpoře vybraných kandidátů, kteří tak dokázali agregovat potřebný počet preferenčních hlasů. Vzhledem k tak výrazným rozdílům v počtu změn mandátů při zachování téměř stejného procentuálního poměru udělených preferenčních hlasů lze konstatovat, že tento poměr nemá na počet preferenčně zvolených nikterak výrazný vliv. Tento počet tak ovlivňují především ty faktory, které přimějí voliče zakroužkovat konkrétního kandidáta – např. personálně zaměřená kampaň, osobnost kandidáta a jiné.[30]

Je třeba znovu připomenout, že udané hodnoty je rovněž nutno brát v kontextu změn volební legislativy. Oproti předchozím létům tak sice lze sledovat výrazný nárůst, takto výrazně odlišným hodnotám však napomohlo také snížení procentuální hranice nutné ke zdolání, aby mohlo dojít pro přesun kandidáta do čela kandidátní listiny. Aby byla čísla ve srovnání s předchozími volebními roky průkaznější, následující tabulka ukazuje, kolik kandidátů by získalo svůj mandát díky preferenčním hlasům při hranicích odpovídajících předchozím volebním úpravám – čili 7 a 10 %. Jen pro zajímavost pak tabulka uvádí také to, jak by vypadaly teoretické výsledky při zvolení 2% hranice pro přesun kandidáta tak, jak navrhoval původní návrh novely volebního zákona z roku 2005.[31]

Tabulka 2.3 – Počet mandátů při odlišných hranicích

Procentuální hranice	2 %	5 %	7 %	10 %
Volby 2010	86	47	24	6
Volby 2013	47	29	16	7

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Jak lze z hodnot v tabulce vyvodit, aktivita preferujících voličů byla tak vysoká, že i v případě zachování pravidel shodných s léty 2006 a 2010 by ve srovnání s těmito došlo k dvou až třínásobnému nárůstu co do počtu změn

[30] Tyto faktory jsou mj. předmětem zkoumání druhé části výzkumu.

[31] Práce v tomto srovnání nebere v úvahu možný psychologický účinek odlišně stanovených hranic. Lze předpokládat, že tento účinek existuje, nicméně jej nelze zjistit.

mandátů. Za podmínek z let 1996 a 1998 by již nešlo o tak vysoké hodnoty, i tak by ale díky preferencím na mandát dosáhlo více kandidátů, než kolik jich bylo v těchto letech. Tyto teoretické počty tak dokazují, že preferenční hlasy byly v posledních dvou volbách koncentrovány mnohem více než v kterýchkoli volbách předchozích.

Pokud by vešla v platnost původně navrhovaná novela volebního zákona stanovující 2% hranici pro posun pořadím, pak by v roce 2010 získalo svůj mandát 86 kandidátů z jinak nevolitelných míst, což je 43 % z celkového počtu poslanců v dolní komoře. Rok 2013 by v tomto ohledu byl sice pod úrovní ¼ počtu poslanců, je však možné, že po teoretickém rekordním roce 2010 by povaha udělování preferencí ze strany motivovaných voličů byla v tomto roce zcela odlišná. Jakkoli si tato práce neklade za cíl rozhodovat o ideální síle preferenčního hlasování, je třeba se s ohledem na tyto vysoké hodnoty zamyslet nad otázkou, do jak vysoké míry lze tento institut činit silnějším. Jeho praktické důsledky na personální obsazení Poslanecké sněmovny sice nezáleží pouze na přísnosti jeho pravidel, nýbrž významný vliv má také způsob, jakým voliči v jednotlivých volbách preference přidělují. Je však třeba brát v úvahu možnost, že příliš silná role preferenčních hlasů může vést k situaci, kdy kandidáti soustředíc se na možnost získání mandátu pomocí preferenčních hlasů prosazují především svoji vlastní osobu. Docházelo by tak k výraznému poklesu stranické disciplíny. Na druhou stranu z hlediska již nastíněného problému důvěry voličů ve svoji možnost svými hlasy skutečně ovlivnit politické dění je tak v zájmu podněcování volební účasti nenechat sílu preferencí spadnout zpět k úrovni mezi léty 1996 až 2006.

Vrátíme-li se zpět k počtu skutečně udělených preferencí, je třeba pro úplnost v souvislosti s počtem preferenčně získaných mandátů ukázat také to, kolik z udělených preferencí bylo skutečně využito pro vylepšení pozic kandidátů a kolik z nich propadlo. Způsobů, jak na problematiku využitých/propadlých preferenčních hlasů nahlížet, existuje více. Za využité preference lze považovat obecně všechny udělené, nebo např. jen ty, které vedly k zisku mandátu z nevolitelného místa. Tento text však považuje za využité všechny preferenční hlasy, na které muselo být při konečném přepočítávání volebních zisků na počty mandátů pohlíženo. To znamená na všechny preference, které kandidátům úspěšných subjektů umožnily splnit podmínky pro posun vzhůru pořadím kandidátní listiny a tito všichni tak měli teoretickou šanci se díky preferenčním

hlasům ucházet o mandát v Poslanecké sněmovně. Tyto preference by tak spíše než za využité mohly být označeny vhodněji za *relevantní*, jelikož ne všechny znamenaly automatické zajištění mandátu danému kandidátovi.

Kandidátů, kteří postoupili pořadím, bylo, jak je uvedeno výše, 192 v roce 2010 a 309 v roce 2013 (Volební server ČSÚ, vlastní výpočty). Dané počty udělených preferencí udané v tabulce 2.1 – 3 046 955 v roce 2010 a 2 707 813 v roce 2013 – tedy neznamenají, že se s těmito všemi skutečně počítalo. Počty využitých preferenčních hlasů jsou 948 221 v roce 2010 a 1 056 020 v roce 2013 (Volební server ČSÚ, vlastní výpočty). Pro lepší vizualizaci jsou procentuální poměry využitých a propadlých hlasů (počítáno z počtu skutečně udělených) znázorněny v následujícím grafu.

Graf 2.4 – Procentuální poměr mezi využitými a propadlými PH

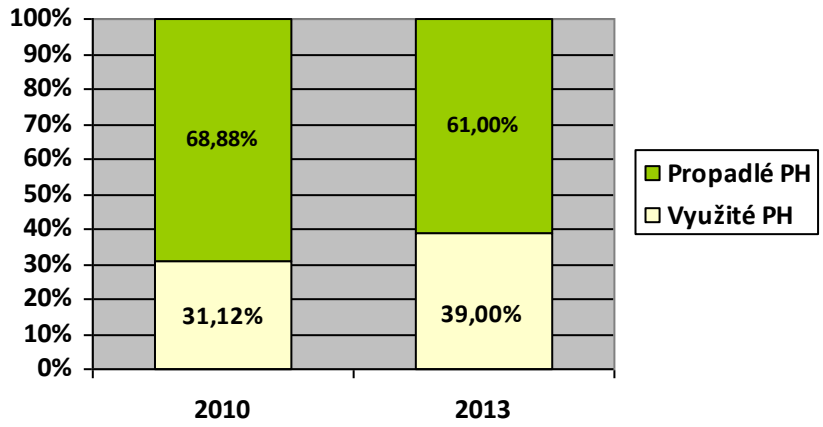

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Znovu je nutné připomenout, že v těchto letech je rozdíl mezi počty kandidátů s preferencemi nad 5 % dán odlišným počtem subjektů, které získaly mandáty ve sněmovně – 5 v roce 2010, 7 v roce 2013. V roce 2013 byl navíc udělen nižší absolutní počet preferenčních hlasů než v roce předchozím. Vyšší počet subjektů nad uzavírací klauzulí tak znamenal možnost větší míry jejich dekoncentrace a tím i nižší procentuální poměr těch skutečně využitých. I přes tyto faktory se však poměr využitých preferenčních hlasů oproti předchozím volbám vyšplhal o téměř 8 % výše. I navzdory nižšímu počtu preferencí a vyššímu počtu jejich potenciálních příjemců se tak voličům z tohoto hlediska

podařilo svoje hlasy koncentrovat ještě efektivněji než v roce 2010. Jak ale ukazují tabulky 2.2 a 2.3, ani takto efektivně rozmístěné preference nezaručily zisk mandátu tolika kandidátům, jako v předchozích volbách. Vyšší počet úspěšných subjektů se tak prostřednictvím zvýšení přirozených prahů pro zisk mandátů negativně promítl právě do těchto počtů. Jinými slovy – o 200 mandátů se ucházel výrazně vyšší počet kandidátů, což mělo za následek menší počet mandátů připadající na jednotlivé subjekty, a tím tak menší šanci na zisk mandátu níže nominovaných kandidátů.

Způsoby, jak z tohoto hlediska srovnat zkoumané roky s roky předchozími, jsou znovu vzhledem k odlišným pravidlům dva. Buďto je třeba vypočítat, kolik kandidátů by se posunulo pořadím při 5% hranici pro uplatnění preferencí, nebo je naopak nutné sledované roky postavit do pozice let předchozích – 7 a 10% hranice. Práce zde zahrnuje oba a využívá k tomu dřívějších výpočtů Jana Morkese, jenž z hlediska preferenčního hlasování ve své práci analyzoval první čtyři ročníky českých voleb. Jak Morkes upozorňuje, bohužel nelze odhadovat, jak by volič rozhodoval, měl-li by v letech 2002 a 2006 možnost udělit 4 preferenční hlasy. Při výpočtech hypotetických hodnot tak je počítáno pouze se změnou procentuální hranice pro posun pořadím (Morkes 2007: 26). Všechny hodnoty ukazuje následující tabulka.

Tabulka 2.5 – Procento využitých preferenčních hlasů při odlišných hranicích

	1996	**1998**	**2002**	**2006**	**2010**	**2013**
Vužitých PH nad 10 %	230018	246437	326046	311345	368392	490472
Využito v procentech	9,4 %	11,9 %	19,8 %	18 %	12,1 %	18,1 %
Využitých PH nad 7 %	477919	324521	459053	414529	637524	729303
Využito v procentech	19,4 %	15,6 %	27,9 %	23,9 %	20,9 %	26,9 %
Využitých PH nad 5 %	678275	449185	587164	521185	944742	1056020
Využito v procentech	27,6 %	23,8 %	35,7 %	30,1 %	31,1 %	39 %

Zdroj: Morkes 2007: 26; doplněno o vlastní výpočty na základě Volebního serveru ČSÚ

Jan Morkes ve své práci (rok 2007) predikoval vzhledem k tehdy schválené novele volebního zákona další zvýšení využití preferenčních hlasů v následujících volbách. Hodnoty v tabulce ukazují, že se snižováním hranice, jíž kandidát musí překonat, aby se posunul pořadím vzhůru, naopak stoupá procento preferencí, na které se při sčítání hlasů pohlíží a tento vcelku logický předpoklad tak potvrzují. Pokud bychom procentuální hodnoty využitých hlasů při jednotlivých hranicích postavili vedle sebe do grafu, zjistili bychom, že jejich vývojová tendence při hranicích 5 a 7 % bude až na hodnotu roku 2010 velmi podobná. Při 10% hranici bychom však zaznamenali odlišnosti výraznější.

Jedna z nich je patrná např. při srovnávání let 1996 a 1998 na jedné straně a 2010 na straně druhé. V těchto letech by při zachování 10% hranice byly (i přes výrazně odlišný postoj voličů k udělování preferencí) poměry využitých preferenčních hlasů v rozmezí pouhých necelých 3 %, což by se při zvolení jiných hranic nestalo. Jak právě dokazují procentuální poměry u těchto voleb při jiných hranicích pro posun pořadím, jakékoli jejich snížení by rozdíly mezi procentuálními poměry využitých preferencí vždy zvyšovalo. To je dáno především obecně odlišnou povahou udělování těchto hlasů mezi těmito volebními roky. V prvních dvou českých volbách byly totiž preferenční hlasy oproti roku 2010 směřovány ve větší míře kandidátům z předních příček kandidátních listin a těm se tak snáze dařilo překračovat 10% hranici. Méně poté bylo kandidátů, kteří překračovali hranice 7 a 5 % a zbylé preference tak byly ve větší míře nekoncentrovaně „roztroušené“ mezi ostatními. Kandidátů pohybujících se kolem 5 a 7 % bylo naopak více právě v roce 2010 (Volební server ČSÚ). Podobný efekt je pak sledovatelný i ve srovnání s rokem 2013. Ačkoli by rozdíl v poměru využitých preferencí byl v tomto případě vyšší, i přesto by však bylo možné sledovat zvětšování tohoto rozdílu při nižších hranicích stejně jako v případě srovnání s volbami 2010.

Graf 2.6 – Vývojové tendence využitých preferencí při odlišných hranicích

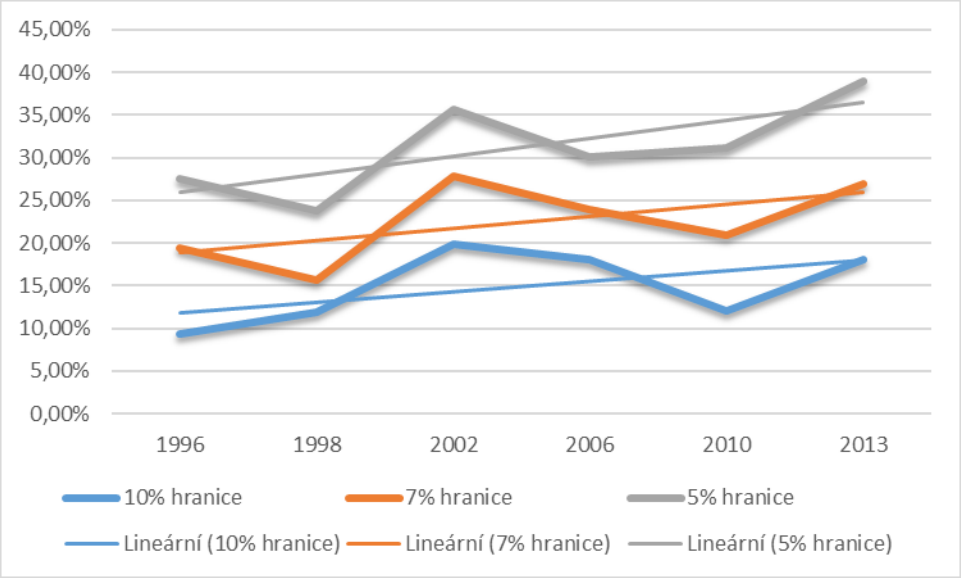

Zdroj: Morkes 2007: 26, doplněno o vlastní výpočty na základě Volebního serveru ČSÚ

Pokud se vrátíme k oné, v předchozích odstavcích zmíněné malé odlišnosti, které vykazují grafy vývojových tendencí při hranicích 7 a 5 %, tato se týká vývoje mezi roky 2006 na straně jedné a 2010 a 2013 na straně druhé. Graf 2.6 při 7% hranici ukazuje pokles mezi volbami 2006 a 2010 a jen mírný nárůst v porovnání hodnot z let 2006 a 2013. Zatímco graf při 5% hranici říká, že poměry využitých preferencí jsou v obou sledovaných letech vyšší než v roce 2006. Tento fakt dokazuje, že voliči své preference rozmisťovali v porovnání s předchozími léty rovnoměrněji a zatímco by tak méně kandidátů překonalo vyšší hranici, na 5 % jich snáze dosáhne větší počet.[32] Pakliže tedy bylo účelem tehdejší změny volebního zákona především zvýšení využitelnosti preferenčního hlasování, jednalo se o krok správným směrem.

Poslední proměnnou, prostřednictvím které tato část textu ukazuje schopnost preferenčního hlasování ovlivňovat výsledky voleb, je *počet neúspěšných lídrů kandidátek*. Těch bylo 23 v roce 2010 a 25 v roce 2013 (Volební server ČSÚ, Vlastní výpočty). Nutno podotknout, že tyto počty neznamenají, že všichni „neúspěšní“ lídři kvůli propadu pořadím nakonec vůbec

[32] To je patrné i při pohledu na trendovou křivku, které při 5% hranici stoupá strměji.

nezískali mandát v Poslanecké sněmovně. Označení neúspěšný lídr tak znamená pouze to, že tento byl v čele své kandidátní listiny nahrazen níže nominovaným kandidátem bez ohledu na to, zda se nakonec stal poslancem či nikoli. Z tak nízkého rozdílu mezi sledovanými léty vzhledem k množství faktorů, které počty neúspěšných lídrů mohou ovlivňovat[33], nelze činit jakékoli závěry. Zajímavější je však srovnání s těmito hodnotami počítanými za všechny předchozí volební roky. Tyto činily 2 neúspěšné lídry v roce 1998, 4 v roce 2002 a 2 v roce 2006. V roce 1996 se na kandidátních listinách úspěšných stran nevyskytl ani jeden propad lídra kandidátky. Nárůst v počtech neúspěšných lídrů je tak v řádu několika stovek procent. To lze připsat především iniciativě, jež vedla v úvodu zmíněné tzv. kroužkové revoluci ve volbách v roce 2010. Voliči své preference přidělovali v mnohem větší míře než v kterýchkoli předchozích volbách kandidátům z nižších míst kandidátek a ti tak dokázali agregovat jejich dostatečný počet k tomu, aby lídra své kandidátky z jejího čela sesadili. Využívanost možnosti preferenčního hlasování se tak v posledních dvou volebních letech dostala na takovou úroveň, že i pozice lídra kandidátní listiny se stala mnohem méně nedotknutelnou.

[33] Např. personálně jinak sestavené kandidátky v jednotlivých letech, což může způsobovat odlišný zájem preferovat dané kandidáty, kampaně vedené kandidáty jednotlivci apod.

3. Druhá část výzkumu – Profil ideálního kandidáta

V druhé části výzkumu se práce zaměřuje na zkoumání udělování preferenčních hlasů na úrovni osob kandidátů. Ambicí této stati je odhalit společné znaky kandidátů, kteří tyto hlasy získávají, a sestavit tak teoretický profil kandidáta, jenž by byl pro voliče z tohoto hlediska ideální volbou. Při udělování preferencí mají voliči možnost se rozhodovat podle několika faktorů. Právě ty je třeba sledovat a zkoumat, které z nich mají na udělení či neudělení preference vliv.

Sledovanými faktory jsou *věk*, *pohlaví*, *povolání*, *bydliště*, *navrhující subjekt* a *pořadí kandidáta na kandidátní listině*. Všechna tato data jsou dohledatelná na webu Českého statistického úřadu. Aby však bylo možné sestavit profil ideálního kandidáta co nejreálněji, je třeba určit, které ze zmíněných faktorů jsou pro tento účel relevantní. K tomu slouží dotazníková šetření[34], v nichž respondenti určují, které jsou pro ně při rozhodování o udělení preference podstatné a které naopak nepovažují za důležité. V dotaznících jsou respondenti kromě tohoto tázáni také na ty faktory, které se týkají čistě jejich subjektivního pohledu na potencionální příjemce jejich preferencí, a tudíž je zpravidla nelze vyčíst z žádných statistik. Jde např. o *veřejné povědomí* o kandidátovi a jeho *vystupování*, *zkušenosti ve veřejném životě*, případná *negativní minulost* (spojitost jejich osoby s nějakým skandálem atp.), či *vliv kampaní* zaměřených kandidáta jako takového, nikoli stranu jako celek. Sledování kombinací všech těchto faktorů v závislosti na výpovědích respondentů o jejich důležitosti může zaručit lepší vypovídací hodnotu konečných výstupů této části analýzy. Je tak možné nejen určit, který kandidát agreguje preferenční hlasy, ale i říci, proč se tak děje.

Tato část práce čerpá data pouze za volební roky 2010 a 2013. V analýze obou let jsou opět zahrnuti převážně kandidáti úspěšných stran, nicméně tentokrát je nahlíženo i na zisky kandidátů některých subjektů, jež se přes uzavírací klauzuli nedostaly, případně se přes ni dostaly pouze v jednom ze sledovaných volebních roků. Je tomu tak proto, že vzhledem k cílům této části

[34] Vzor dotazníku k nalezení v přílohách.

textu není ani tak podstatné, zda preferenční hlasy pomohly svým adresátům k mandátu v dolní komoře, ale naopak jde bez ohledu na toto čistě o schopnost kandidátů tyto hlasy získávat pro svoji osobu. Ze subjektů úspěšných pouze v jedněch volbách jde o KDU-ČSL (zisk 2010 – 4,39 %; 2013 – 6,78 %), stranu, která kandidovala v obou sledovaných volbách, nicméně pouze v roce 2013 zaznamenala zisky v Poslanecké sněmovně, dalšími jsou pak VV (zisk 10,88 %), jež pronikly do sněmovny v roce 2010, v roce 2013 již však nekandidovaly, a ANO 2011 (zisk 18,65 %) společně s Úsvitem přímě demokracie (zisk 6,88 %), jež naopak kandidovaly pouze v roce 2013. Ze subjektů, jež neuspěly ani v jednom z volebních roků, jsou do analýzy zařazeny ty, které alespoň v jedněch volbách přesáhly hranici 1 % volebního zisku. Jsou to následující: Česká pirátská strana (2010 – 0,8 %; 2013 – 2,66 %), Dělnická strana sociální spravedlnosti (2010 – 1,14 %; 2013 – 0,86 %), Strana práv občanů Zemanovci (2010 – 4,33 %; 2013 1,51%), Svobodní[35] (2010 – 0,74 %; 2013 2,43 %), Strana zelených (2010 2,44 %; 2013 – 3,19 %) a Suverenita[36] (Volební server ČSÚ).

3.1 Základní proměnné

Základní proměnné použité v této části výzkumu jsou:

Absolutní počet udělených preferencí – Hodnota, která v této části textu udává celkový počet preferenčních hlasů udělených kandidátům výše uvedených subjektů.

Průměrný počet preferencí na jednoho kandidáta – Hodnota udávající prostý aritmetický průměr počtu všech preferenčních hlasů připadající na jednoho kandidáta z počtu všech preferencí udělených vybraným subjektům. Zároveň s tím jsou zvlášť vypočteny aritmetické průměry preferencí pro kandidáty jednotlivých

[35] Celý název je Strana svobodných občanů. Svobodní je zkratka používaná v souladu se stanovami strany (Strana Svobodných občanů 2009)

[36] Strana, jež s názvem Suverenita – Blok Jany Bobošíkové získala 3,67 % hlasů v roce 2010. V roce 2013 po rozštěpení strany a odchodu Jany Bobošíkové pak s názvem Suverenita – Strana zdravého rozumu získává pouze 0,27 %. Jana Bobošíková vedla do těchto voleb své nové uskupení s názvem Hlavu vzhůru, které získalo 0,42 % hlasů. Jakožto jeden s následníků původní Suverenity je však toto hnutí v analýze rovněž zahrnuto.

stran. Pomocí těchto hodnot lze určit, zda existuje souvislost mezi navrhujícím subjektem a aktivitou voličů v udělování přednostních hlasů

Vliv pořadí na počet udělených preferencí – Udává průměrný procentuální poměr preferenčních hlasů udělených pro kandidáty z vybraných míst kandidátních listin. Zároveň je vždy uveden procentuální zisk nejúspěšnějšího kandidáta na dané příčce. Pomocí těchto hodnot lze sledovat jak výrazný má původní pořadí dané navrhujícím subjektem vliv na udělování preferencí kandidátům na jednotlivých místech. Tyto hodnoty je v těchto letech zajímavé sledovat vzhledem k povaze udělování přednostních hlasů a tím i doposud rekordním počtům mandátů obsazených kandidáty z nevolitelných míst.

Počet kandidátů shromažďujících potřebné počty preferencí – Celkový počet všech kandidátů, kteří se dostali nad 5% hranici a splnili tak podmínky pro posun pořadím. Pro srovnání práce uvádí také hypotetický počet, kterého bychom dosáhli snížením hranice pro přesun pořadím na v roce 2005 navrhovaná 2 %. U hranice 5 % jsou rovněž uvedeny počty kandidátů, kteří je překonali, rozdělené do skupin podle navrhujících stran, podle pohlaví kandidátů, jejich věku a krajů ve kterých kandidují. Sledování výstupů na úrovních těchto skupin je spolu s odpověďmi z dotazníků dalším způsobem, jak zjišťovat míru vlivu jednotlivých faktorů na přidělení či nepřidělení preference danému kandidátovi.

Všem těmto proměnným lze přiřadit hodnoty čistě na základě analýzy dat získaných z Volebního serveru ČSÚ bez použití odpovědí z dotazníků a práce právě proto začíná nejprve s nimi. Je tomu tak z důvodu získání nezkresleného faktického základu. Teprve poté jsou brány v úvahu výpovědi respondentů z dotazníků a hledají se souvislosti i s ostatními faktory. Toto zajišťuje co největší možnou míru objektivity dosažených výsledků, jelikož je nemožné prostřednictvím dotazníkových šetření získat odpovědi naprosto všech voličů. Byť se vybraný vzorek respondentů snaží zachovat co nejvyrovnanější poměr mezi věkovými skupinami dotazovaných, jisté riziko zkreslení vzhledem k subjektivnímu vnímání všech daných faktorů jednotlivci i tak stále existuje.

3.2 Analýza dat získaných z ČSÚ

Ve sledovaných volebních rocích kandidovalo za sledované subjekty 3 717 kandidátů v roce 2010[37] a 4 465 kandidátů v roce 2013[38]. Absolutní počty udělených preferencí přidělených těmto kandidátům tak činily celkem 3 679 234 v roce 2010 a 3 016 352 v roce 2013 (Volební server ČSÚ). Hned z těchto čísel je patrné, že aktivita preferujících voličů mezi těmito léty poklesla. To dokazují i průměrné počty preferencí na jednoho kandidáta, jež činí 989,84 hlasu v roce 2010 a 649,38 v roce 2013. Aby bylo možné určit, zda se nějakým způsobem liší počty preferencí přidělených kandidátům v závislosti na straně, za niž kandidují, následující tabulka ukazuje absolutní i průměrné počty preferencí rozdělené právě podle jednotlivých subjektů a také počty kandidátů za ně kandidujících.

Tabulka 3.1 – Průměrný počet preferencí dle navrhujících subjektů

	Abs. počet preferencí		**Počet kandidátů**		**Průměr PH na kandidáta**	
	2010	**2013**	**2010**	**2013**	**2010**	**2013**
ANO 2011	–	390 297	–	341	–	**1 144,57**
ČPS	22 510	54 884	140	191	160,79	287,35
ČSSD	803 101	661 341	340	343	**2 362,06**	**1 928,11**
DSSS	29 780	17 364	336	343	88,63	50,62
Hlavu vzhůru	–	12 731	–	342	–	37,23
KDU-ČSL	229 194	313 802	342	343	670,16	914,87
KSČM	359 157	418 881	342	343	**1 050,17**	**1 221,23**
ODS	908 938	384 382	342	343	**2 657,71**	1 120,65
SPOZ	113 339	49 707	334	342	339,34	145,34
Suveren.	95 098	5 670	343	338	277,25	16,78
Svobodní	19 557	46 847	178	343	109,87	136,58
SZ	122 355	106 088	340	340	359,87	312,02
TOP 09	653 140	404 125	342	343	**1 909,77**	**1 178,21**
Úsvit	–	134 985	–	342	–	394,69
VV	322 619	–	337	–	957,33	–

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

[37] Počítáno z 12 kandidujících subjektů.

[38] Počítáno ze 14 kandidujících subjektů.

V tabulce jsou v obou letech tučně zvýrazněny vždy 4 nejvyšší průměrné počty preferencí připadající na jednoho kandidáta. Co lze z těchto hodnot vyčíst, je to, že obecně mají nejvyšší šanci na získání preferenčního hlasu kandidáti velkých, „zavedených“ či jinak významných stran. Výjimkou z tohoto zjištění je pouze hnutí ANO 2011, které co do průměrného počtu preferencí na kandidáta obsadilo v roce 2013 jako nováček mezi politickými subjekty druhé místo. Za zmínku rovněž stojí vývoj hodnot u Pirátů[39] a Svobodných. Ačkoli se zde průměrné počty pohybují v řádech stovek namísto tisíců a nejsou tak z hlediska cílů této stati významné, je i tak zajímavé sledovat nárůst těchto počtů v roce 2013. Toho dosáhli i přes to, že oproti roku 2010 stoupl u obou stran počet kandidujících, což by jinak při zachování stejné voličské podpory a aktivity preferujících mělo na průměrné počty preferencí na kandidáta opačný efekt.

Je třeba zdůraznit, že tyto hodnoty, ač vypovídají o tom, čí kandidáti měli větší šanci získat preferenční hlasy, neznamenají, že jim získané preference zajišťovaly splnění podmínek pro posun pořadím kandidátní listiny. Počtům kandidátů, již získávali potřebná procenta preferencí, se text věnuje dále. Zároveň je třeba brát v úvahu rozdílné zisky stran jako celků v jednotlivých volebních letech. Např. pokles v průměrném počtu preferencí v případě strany ODS tak lze částečně připsat i razantnímu propadu v roce 2013 co do celkových volebních zisků, naopak nárůst v případě Pirátů a Svobodných lze připisovat jejich vyšší obecné podpoře v tomto roce.[40] Pokud totiž předpokládáme stále stejný poměr preferujících voličů k nepreferujícím, počty získaných preferencí se mění přímou úměrou k počtu všech odevzdaných hlasů pro daný subjekt.

Dalším faktorem, jenž rovněž může ovlivňovat voličovo rozhodování o udělení preferenčního hlasu, je pořadí kandidátů na kandidátních listinách. Následující tabulka ukazuje průměrnou procentuální výši přidělených preferencí pro kandidáty na jednotlivých místech a u každé příčky zároveň pro zajímavost zisk nejúspěšnějšího kandidáta z daného místa. Vzhledem k výše zmíněným

[39] Zkratka užívaná k označování České pirátské strany v souladu s jejími stanovami (Česká pirátská strana)

[40] Pro procentuální zisky všech subjektů viz kapitolu 2.2.1.

předvolebním iniciativám nabádajících k preferování kandidátů z konců kandidátek jsou zobrazeny průměry vždy pro prvních a posledních 10 příček.

Tabulka 3.2 – Vliv pořadí na procento udělených preferencí

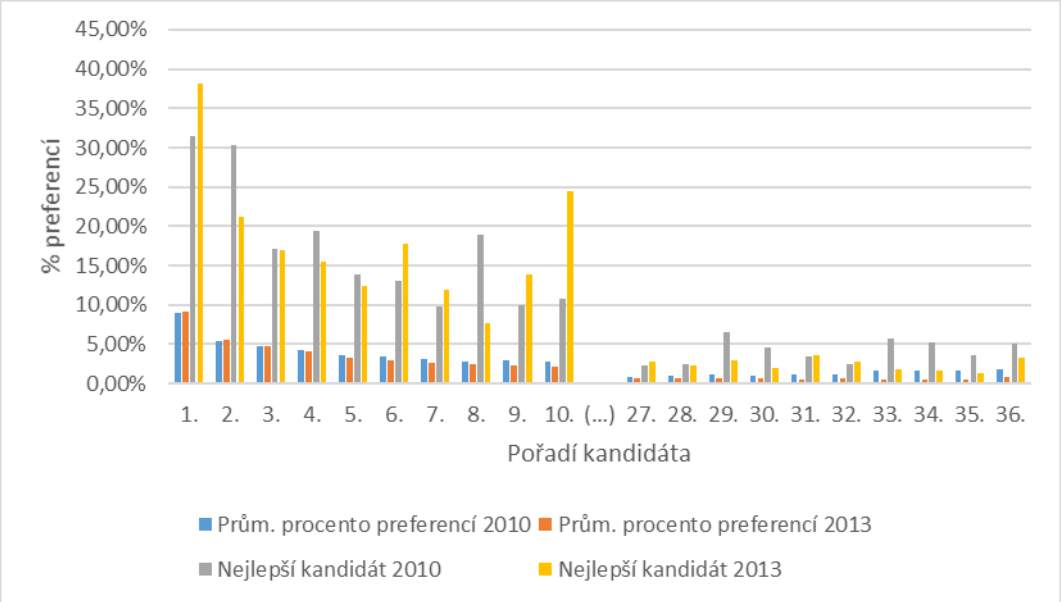

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Jak je patrné, nejvíce preferenčních hlasů shromažďují kandidáti z předních míst kandidátních listin. Na tato místa navrhující subjekty nominují zpravidla nejvýraznější osobnosti, lze to proto snadno předpokládat. S rostoucím pořadím pak šance na získání potřebného počtu preferencí obecně klesá. K těmto závěrům došel i Jan Morkes, jenž podobným způsobem rozpracoval volební rok 2006 (Morkes 2007: 36–37). Mírnou výjimkou je však rok 2010, kde můžeme na posledních deseti místech sledovat naopak lehce stoupající tendenci. Zde nepochybně sehrály roli zmíněné předvolební iniciativy. Ty měly za následek, že nejúspěšnější kandidáti na 29., 33., 34. a 36. místě dokonce splnili podmínky pro vylepšení pozice na kandidátce. Žádné z těchto jevů se však ve volbách 2013 již neopakovaly a kampaň z roku 2010 měla spíše jednorázový efekt.

Jak bylo řečeno, pokud je ambicí kandidáta nejen získávat preferenční hlasy, ale zároveň s jejich pomocí vylepšovat své umístění na kandidátní listině, je třeba, aby nashromáždil alespoň 5 % ze všech preferencí udělených v rámci kandidátní listiny, na níž je nominován. Takových kandidátů bylo v letech 2010 a 2013 na kandidátkách sledovaných subjektů celkem 521, resp. 496 (Volební server ČSÚ). To jsou vcelku vyrovnané hodnoty. Výraznější by byl rozdíl mezi

těmito roky, byla-li by hranice minimálního zisku stanovena na 2 %. V takovém případě by svoji pozici vylepšilo 2040, resp. 1874 kandidátů (Volební server ČSÚ). O 340 hlasů vyšší průměrný počet preferencí na jednoho kandidáta v roce 2010 se tak za stávajících pravidel zas až tak neprojevil, a to ani když byly do analýzy zařazeny i některé další, jinak neúspěšné subjekty. To jen potvrzuje poznatek z předcházející kapitoly o vyšší míře dekoncentrace preferencí v tomto roce. Ve zbývající části této analýzy se již text věnuje pouze podpoře kandidátů, kteří se dostali nad 5% hranici a měli tak teoretickou šanci získat díky preferencím mandát.[41] To, že se nad tuto hranici dostali, samo o sobě vypovídá, že o ně voliči projevují zájem. V následujících řádcích je sledováno, jak se tento zájem liší v souvislosti s různými faktory majícími vliv na voličovo rozhodování o udělení preference.

Prvním z těchto faktorů je opět stranická příslušnost kandidáta. Následující tabulka ukazuje počty kandidátů splnivších podmínky pro vylepšení pozice v závislosti právě na straně, za níž kandidují.

[41] Za předpokladu, že se jejich strana jako celek dostane přes uzavírací klauzuli.

Tabulka 3.3 – Počet kandidátů nad 5 % dle navrhujících subjektů

	2010	2013
ANO 2011	–	20
ČPS	73	28
ČSSD	33	35
DSSS	16	6
Hlavu vzhůru	–	36
KDU-ČSL	81	84
KSČM	33	33
ODS	63	82
SPOZ	14	41
Suveren.	13	9
Svobodní	56	10
SZ	76	57
TOP 09	45	46
Úsvit	–	9
VV	18	–

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Z tabulky je v tomto ohledu jasně patrná převaha stran KDU-ČSL, ODS a SZ, které i přes počty nominovaných kandidátů neklesající pod 340[42] měly v obou z volebních roků ve svých řadách nejvyšší počty kandidátů agregujících minimálně 5 % hlasů. Špatně si v obou volbách nevedli ani kandidáti TOP 09, kterých se přes 5 % dostalo 45, resp. 46 a vyrovnané hodnoty vykazují rovněž strany ČSSD a KSČM. Vysoký počet kandidátů nad danou hranicí pak v roce 2010 vykazovaly také strany ČPS a Svobodní, nicméně tyto byly ovlivněny především výrazně nižším počtem kandidátů, mezi které bylo možné preference dané strany rozložit.[43] Navýšení počtu kandidátů v dalších volbách pak znamenalo rapidní pokles počtu těch, co potřebnou hranici zdolali. Při větším počtu kandidujících je třeba na dosažení této hranice většího počtu udělených preferencí. Vzhledem k nižší podpoře těchto subjektů tak navýšení počtu kandidátů na kandidátkách znamená oslabení jejich šance být preferenčně zvolen.

[42] Maximum činilo 343 kandidátů.

[43] Viz tabulka 3.1.

Z dalších subjektů, jejichž hodnoty stojí za zmínku, uveďme hnutí ANO 2011, VV a SPOZ. U prvních dvou jmenovaných můžeme navzdory vysokému průměrnému počtu preferencí na jednoho kandidáta[44] sledovat relativně nízký počet kandidátů nad 5 %. Narážíme tak na onu zmínku, že ani vysoké průměrné hodnoty všech udělených preferencí nemusí znamenat, že se kandidátovi jeho kandidatura za daný subjekt automaticky „vyplatí“. Pokud jde o stranu SPOZ, zde naopak sledujeme mezi volbami 2010 a 2013 vcelku skokový nárůst a to i přes více než 50% pokles absolutního počtu všech preferencí udělených v rámci této strany. Obecně se tak dá říci, že neexistuje souvislost mezi absolutním počtem přidělených preferencí, průměrným počtem preferencí na jednoho kandidáta a počtem kandidátů, kteří nakonec překonali stanovenou hranici.

Dalším faktorem ovlivňující voličovo rozhodování by mohlo být místo, kde kandidát kandiduje. I přes to, že v tomto případě volič nemá příliš na výběr a musí si tak vybrat z kandidátů, již kandidují v kraji, kde má volič trvalé bydliště, může toto rozdělení ukázat, zda kandidatura v jednotlivých krajích přináší kandidujícím větší šanci na to být preferenčně zvolen. Následující tabulka ukazuje procentuální podíl kandidátů, již se dostali nad 5 %. Podíl je vypočítáván z maximálního možného počtu kandidátů na kandidátce v příslušném kraji vynásobeným počtem sledovaných subjektů v příslušném volebním roce. [45]

[44] Viz tabulka 3.1.

[45] 12 krát maximální počet kandidátů na kandidátkách v roce 2010, 14 krát v roce 2013

Tabulka 3.4 – Procentuální podíl kandidátů nad 5 % dle krajů

	2010	2013	Max. počet kandidátů na kandidátních listinách[46]
Hl. m. Praha	9,49 %	7,94 %	36
Středočeský	4,17 %	5,88 %	34
Jihočeský	9,85 %	11,04 %	22
Plzeňský	14,58 %	11,43 %	20
Karlovarský	38,69 %	27,04 %	14
Ústecký	13,14 %	8,79 %	26
Liberecký	26,47 %	16,81 %	17
Královéhradecký	13,33 %	13,21 %	20
Pardubický	20,18 %	15,04 %	19
Vysočina	11,25 %	9,29 %	20
Jihomoravský	6,62 %	6,72 %	34
Olomoucký	16,67 %	9,63 %	23
Zlínský	13,64 %	12,34 %	22
Moravskoslezský	6,48 %	6,55 %	36

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Prakticky až na Olomoucký a Ústecký kraj, které se co do poměru kandidátů nad 5% hranicí z roku 2010 na rok 2013 propadly, se ve všech krajích ve srovnání mezi jednotlivými volebními léty neudály žádné výrazné změny. Respektive, neudály se žádné změny, které by měly vliv na pořadí těchto krajů seřazených podle velikosti šance na preferenční zvolení kandidátů. Dle těchto hodnot měli nejvyšší šanci kandidáti v kraji Karlovarském, Libereckém a Pardubickém.

Žádné změny se mezi sledovanými volebními léty neodehrály ani v případě rozdělení kandidátů do věkových skupin. Obecně se dá říci, že voliči

[46] Stejné počty pro obě volební léta. Pro zajímavost – korelační koeficient pro vztah mezi počtem mandátů udělovaných v daném obvodu a procentuálním podílem kandidátů, kteří se zde dostali nad 5% hranici, činí v jednotlivých letech –0,77 pro rok 2010 a –0,79 pro rok 2013 (Vlastní výpočty). To znamená, že čím více mandátů bylo v daném obvodu přidělováno (což znamená vyšší počet kandidátů na jednotlivých kandidátkách), tím méně je kandidátů, kteří agregují přes 5 % PH.

v největší míře preferují kandidáty, kteří mají nad 30 let a naopak nejsou starší let 60. Prakticky jedinou výraznější odlišností jsou kandidáti ve věku od 21 do 29 let, kterých hranice minimálně 5 % dosáhlo v roce 2010 85. V roce 2013 jich však v této věkové skupině bylo již pouhých 19. Veškeré věkové skupiny a počty jsou zobrazeny v tabulce 3.5.

Tabulka 3.5 – Počet kandidátů nad 5 % dle věku

	2010	**2013**
21–29	85	19
30–39	131	99
40–49	129	161
50–59	127	148
60–69	32	53
70–79	5	11
80 a více	0	0

Zdroj: Volební server ČSÚ, vlastní výpočty

Posledním rozlišujícím faktorem, podle kterého jsou zkoumány rozdíly v počtech kandidátů nad danou hranicí, je pohlaví kandidáta. Poměr mezi kandidáty ženského a mužského pohlaví byl v obou letech nevyrovnaný. Zatímco muži obsadili 73,98 % (2010) a 74,45 % (2013) všech míst na kandidátkách, na ženy zbylo pouhých 26,02 %, resp. 25,55 % (Vlastní výpočty). Srovnání v absolutních hodnotách žen a můžu, kteří získali potřebný počet preferencí, by tak jednoznačně vykazovalo obrovskou převahu mužů. Konkrétně tato čísla činí 402 (2010) a 401 (2013) mužů a 119 (2010) a 95 (2013) žen (Vlastní výpočty). Aby bylo srovnání relevantnější, je proto nutné vypočítat si kolik procent z celkového počtu mužů a žen činí příslušné hodnoty. Tímto zjišťujeme, že poměry úspěšných žen a mužů jsou (byť přes stálou mírnou převahu mužů) srovnatelné. Konkrétně 14,62 % (2010) a 11,60 % (2013) mužů a 12,31 % (2010) a 8 % (2013) žen (Vlastní výpočty). Ačkoli tedy ženy mají výrazně menší zastoupení na kandidátních listinách, jejich šance na získání voličovi preference se však liší jen minimálně.

3.3 Výsledky dotazníkových šetření

Vzorový náhled na to, jak přesně dotazník vypadal, je k nalezení v přílohách. Respondenti byli kromě přiřazování důležitosti k jednotlivým faktorům vyzváni také k tomu, aby uvedli svůj věk a pohlaví. Práce tak může určit nejen to, jak se volič rozhoduje a zda existují souvislosti mezi zmíněnými faktory a o preference se ucházejícími kandidáty, nicméně může také snáze odhalovat, zda a případně jaké existují na úrovni jednotlivých věkových skupin odlišnosti v rozhodování.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 1098 respondentů, z čehož bylo 54,4 % žen a 45,6 % mužů.[47] Převážná většina (téměř 68 %) respondentů využila možnosti vyplnit dotazník online[48], což se negativně promítlo především na procentuálním zastoupení starších generací v šetření (viz dále). Zároveň to také znamená snížení reprezentativnosti vybraného vzorku, jelikož je nutné počítat s tím, že výpovědi respondentů, kteří mají internetové schopnosti, se mohou lišit od výpovědí respondentů, kteří je nemají, jelikož se jim tak zužuje prostor, kde mohou čerpat informace o jednotlivých kandidátech.

Z hlediska věkových skupin pak poměry činily 13,3 % respondentů ve věku 19–22, 16,8 % ve věku 23–26, 22,6 % ve věku 27–39, 18,4 % ve věku 40–49, 15,3 % ve věku 50–59, 11,8 % ve věku 60–69, 1,2 % ve věku 70–79 a pouhých 0,6 % respondentů ve věku 80 a více let (pouze 6 respondentů v této věkové skupině). Na první pohled zmatečné stanovení prvních dvou věkových skupin má svoje opodstatnění v tom, že pomocí nich bylo v dotaznících možné od sebe oddělit ty respondenty, pro které byl jeden ze sledovaných volebních roků jejich prvním, kdy měli možnost se voleb coby voliči zúčastnit.[49] Dále z dotazníků vyplývá, že v roce 2010 šlo k volbám 68,1 % ze všech respondentů a v roce 2013 64 %. Volební účasti ve vybraném vzorku jsou tak vzhledem k reálným volebním účastem v těchto letech nadprůměrné, z hlediska cílů této části práce však toto

[47] Veškerá procentuální vyjádření v této části jsou zaokrouhlována na jedno desetinné místo

[48] K tomuto bylo využito služeb serveru Survio.com.

[49] Aktivní volební právo je zákonem přiřknuto každému, kdo alespoň druhý volební den dovrší 18 let (č. 247/1995 Sb.). Věkové skupiny se samozřejmě postupem času mění. Takto stanovené jsou platné minimálně do konce června 2015, kdy byl tento výzkum zpracováván.

není negativum. Z respondentů, kteří uvedli, že v daných letech volili, pak celkem 43,4 % v roce 2010 a 39,7 % v roce 2013 udělilo alespoň jeden preferenční hlas. V absolutních číslech to pak znamená 324 preferujících respondentů v roce 2010 a 280 v roce 2013. V udělování preferencí byli nejaktivnější voliči od 40 do 49 a od 50 do 59 let věku. Z těch co uvedli, že volili alespoň v jednom ze sledovaných let, jich alespoň jednu preferenci uvedlo celkem 38,9 % a 36,2 %. Naopak nejméně aktivními preferujícími byli mladí voliči, kterých preferenci udělilo pouhých 11,7 %
(19–22) a 14,1 % (23–26) z těch, co v daných letech šli k volbám.

Respondenti, kteří udělovali preference, byli následně požádáni o přiřazení hodnot od 1 do 5 k jednotlivým faktorům podle toho, jak pro ně byly při rozhodování o udělení či neudělení preferenčního hlasu konkrétnímu kandidátovi důležité.[50] Ti, kteří možnosti udělit preferenci nevyužili, nebo vůbec nevolili, pak byli požádáni, aby se alespoň zamysleli, které z faktorů by pro ně byly podstatné v případě, že by tak učinili. Přehled všech faktorů a toho, jakými hodnotami je pak všichni dohromady označovali, uvádí tabulka 3.6 na konci této podkapitoly. K jednotlivým faktorům se pak respondenti vyjádřili následovně:

Stranická příslušnost – Dotazníky se ptaly na to, zda by byli ochotni volit jinou stranu, než prve zamýšleli, jen kvůli sympatiím ke kandidátovi strany jiné. Vyšší důležitost stranické příslušnosti kandidáta pak znamená nižší ochotu hlasovat pro jiný subjekt. V tomto případě respondenti napříč všemi věkovými skupinami celkem jednoznačně potvrdili, že stranická příslušnost jimi preferovaného kandidáta je pro ně velmi důležitým faktorem. Pro hodnoty 4 a 5 se vyjádřilo 37,8 % a 38,9 % dotazovaných. Vzhledem tomu, že preferenční hlasy je možné udělit pouze kandidátům voličem vybrané politické strany, tak voliči většinou nejsou ochotni měnit svá rozhodnutí jen pro sympatie k „cizímu“ kandidátovi. Těch, kteří tento faktor považují za spíše či zcela nedůležitý, bylo dohromady pouhých 7,2 %. Zcela odlišné výstupy by však mohlo přinést zkoumání vlivu tohoto faktoru v případě voleb do obecních zastupitelstev, které

[50] 1 – zcela nedůležité, 2 – spíše nedůležité, 3 – ani důležité, ani nedůležité, 4 – spíše důležité, 5 – velmi důležité. Tato číselná označení jsou pro jednoduchost nadále používána v textu práce.

umožňují tzv. panašování, čili udělování hlasů pro kandidáty napříč různými kandidátními listinami.[51]

Pořadí na kandidátní listině – Zde se respondenti rovněž ve většině shodli, že pořadí potenciálních příjemců preferenčních hlasů hraje v jejich rozhodování významnou roli. Celkem 32,9 % se jich vyslovilo pro hodnotu 4 a 28,4 % pro hodnotu 5. Čistě na základě tohoto zjištění sice nelze určit, zda vyšší příčky jsou skutečně těmi nejvíce podporovanými, nicméně v souvislosti se zjištěním předchozí podkapitoly o vyšší šanci výše nominovaných kandidátů lze toto předpokládat. Rovněž nelze určit, kolik voličů preferuje kandidáty z vyšších příček skutečně podle svého nejlepšího svědomí, a kolik jich tak naopak činí z důvodu, že nechtějí, aby jejich preferenční hlas propadl. Vzhledem k cíli této stati si však vystačíme pouze se zjištěním, že pořadí kandidátů je pro voliče podstatným faktorem.

Věk – Ačkoli zjištění o několik odstavců výše dokazuje, že nejvíce kandidátů agregujících přes 5 % preferencí se pohybuje v rozmezí 30, resp. 40 a 59 let, výsledky dotazníkových šetření však tvrdí, že věk pro respondenty není zcela podstatným faktorem (36,2 % pro hodnotu 3, 26,2 % pro hodnotu 2 a 18,6 pro hodnotu 1). Ti, kteří věk kandidátů považují za důležitý, pak v největší míře pocházeli z řad nejmladší věkové skupiny. Je tedy náhoda, že kandidáti, již získávali přes 5 % preferencí, se pohybují právě v tomto rozmezí? Toto může zřejmě souviset s dalšími faktory, na něž byli respondenti dotazováni, a to především s předchozími *zkušenostmi kandidáta* ve veřejném životě a s *veřejným vystupováním a povědomím* o kandidátovi, kdy respondenti tyto faktory označovali v největší míře hodnotami 4 (24,3 % a 29,6 %) a 5 (33,2 % a 31 %).[52] Kandidáti ve zmíněném věkovém rozmezí jsou totiž ve větší míře schopni vytěžit většinu bonusů, které s těmito faktory souvisí. Je to totiž mimo jiné právě jejich věk, který s tím, jak roste, může znamenat delší dobu, kterou daný kandidát strávil v některé z veřejných funkcí a nabýval více zkušeností. Doba strávená v některých

[51] O problematice tohoto fenoménu v komunálních volbách více např. *Komunální volby klamou. Krátké zastavení nad problematickými aspekty volebního systému pro obecní zastupitelstva* (Lebeda 2009: 332-343).

[52] Zde naopak nejmladší respondenti byli ti, kteří těmto faktorům přiřazovali nejnižší hodnoty.

z těchto funkcí má pak také vliv na to, jaké je povědomí veřejnosti o jeho osobě. Naopak v souvislosti s nižší podporou kandidátů starších 60 let lze spekulovat o tom, že průměrný volič si od přiměřeného věku kandidáta slibuje rovněž jeho vyšší produktivitu. Je tak proto možné, že voliči tak preferují určitou věkovou skupinu kandidátů, avšak tak nečiní záměrně s primárním ohledem právě na věk kandidáta.

Pohlaví – Pouze necelá 4 % respondentů uvedla, že pohlaví je při rozhodování o udělení preference konkrétnímu kandidátovi spíše důležitým, či velmi důležitým faktorem. Zbylí respondenti rozdělili své odpovědi víceméně rovnoměrně mezi zbylé možnosti. Z toho plyne, že pohlaví nehraje při preferencích prakticky žádnou roli. Nelze sledovat žádný výkyv ani na úrovni věkových skupin respondentů a výpovědi se neliší ani podle jejich pohlaví. Ostatně i v předchozí kapitole uvedené hodnoty dokazují v podstatě vyrovnaná procenta mužů a žen přes hranici. Ona mírná převaha mužů by se tak s ohledem na výsledky dotazníků dala označit spíše za náhodu.

Bydliště kandidáta – Jak již bylo řečeno, volič si nemůže vybírat kandidáta podle kraje, nicméně může si vybrat kandidáta podle toho, ve které z obcí jeho kraje má trvalé bydliště. Zde však dotazníky tvrdí, že respondenti v převážné míře (49,4 %) nepovažují trvalé bydliště ani za důležité, ani za nedůležité či případně za spíše nedůležité (24 %). Poměr těch, co označili bydliště kandidáta hodnotami 4 a 5, činil dohromady pouze 13,4 %, z čehož v nejvyšší míře tyto hodnoty uváděli respondenti od 23 až do 39 let věku. Z toho tedy jednoznačně plyne, že většina voličů bydlišti kandidáta nepřikládá žádnou váhu, případně se spokojí s faktem, že kandidát pochází ze stejného kraje jako oni. Mohli bychom předpokládat, že trvalé bydliště kandidáta pro oněch 13,4 % respondentů hraje svoji roli, pouze pokud kandidát pochází např. ze stejné obce (nebo blízkého okolí) jako respondent a existuje např. možnost, že kandidáta znají osobně. Toto však dotazník neověřuje a byla by to tak pouhá spekulace.

Povolání – Rovněž tento faktor respondenti nepovažovali při rozhodování za podstatný. Nejčastěji povolání kandidáta označovali za zcela či spíše nedůležité (dohromady 69,3 %). Věkové rozdíly mezi odpovídajícími pak byly minimální.

Naopak faktorem, který naprosto drtivá většina dotazovaných označila hodnotami 4 nebo 5, je *negativní minulost* kandidáta. Konkrétně se vyslovilo 41,2 % pro hodnotu 4 a 46,3 % pro hodnotu 5. Je tak jednoznačně patrné, že voliči

jsou velmi citliví k případným skandálům spojeným s konkrétními osobami, větší toleranci pak projevovali převážně opět mladší voliči. Zajímavý je ovšem fakt, že poměr preferencí pro stranu jako celek k počtu všech jí potenciálně přidělitelných preferencí v případě nějakého skandálu nemusí nutně klesat. Pokud jako příklad zvolíme opět stranu ODS, která byla před volbami 2013 spojena s tzv. „kauzou Nagyová“, zjistíme, že tento poměr naopak stoupl.[53] Byť se na to dotazník neptal, nedá se příliš předpokládat, že by voliči udělovali preference konkrétním osobám spojeným se skandálem. Preferenční hlasování je tak v těchto případech užíváno jako nástroj k „odstranění“ nevyhovujících kandidátů a faktory negativně ovlivňující reputaci jednotlivců tak naopak mohou čistě z hlediska preferenčního hlasování přispět k příznivějším hodnotám jeho využívanosti.

Posledním faktorem, na nějž bylo dotazováno, jsou personálně zaměřené *kampaně a reklamy*. V odpovědích respondentů nelze zaznamenat žádný převažující názor a všechny hodnoty se pohybují v rozmezí 2 procentních bodů nad nebo pod hranicí 20 %. Nicméně i tak tyto hodnoty znamenají, že za více či méně důležitý tento faktor považuje skoro 40 % respondentů. Společně s těmi, pro které nejsou kampaně a reklamy ani důležitě, ale ani nedůležité, to pak dává celkem 60,8 % těch, kteří se těmito kampaněmi potenciálně mohou nechat ovlivnit, což by pro kandidujícího jedince měla být podstatná indicie, kolik úsilí vložit do propagace své osoby, chce-li díky preferencím dosáhnout na mandát.

[53] 21,48 % udělených preferencí z možného maxima 4 231 168 preferenčních hlasů pro ODS v roce 2010 a 25,01 % z možného maxima 1 536 696 preferenčních hlasů pro ODS v roce 2013.

Tabulka 3.6 – Výsledky dotazníkových šetření

	1 – zcela nedůležité	2 – spíše nedůležité	3 – ani důležité, ani nedůležité	4 – spíše důležité	5 – zcela důležité
Stranická příslušnost	3,1 %	4,1 %	16,1 %	37,8 %	38,9 %
Pořadí na kandidátní listině	9,8 %	11,5 %	17,4 %	32,9 %	28,4 %
Věk	18,6 %	26,2 %	36,2 %	9,4 %	9,6 %
Pohlaví	29,8 %	31,3 %	35,2 %	1,7 %	2,1 %
Bydliště	13,2 %	24,0 %	49,4 %	8,5 %	4,9 %
Povolání	29,1 %	40,2 %	15,1 %	7,2 %	8,4 %
Negativní minulost	0,9 %	0,8 %	10,8 %	41,2 %	46,3 %
Zkušenosti	13,5 %	9,2 %	19,8 %	24,3 %	33,2 %
Veřejné vystupování a povědomí	6,9 %	14,9 %	20,3 %	29,6 %	31,0 %
Kampaně a reklamy	18,3 %	20,9 %	21,8 %	18,8 %	20,2 %

Zdroj: Vlastní zjištění

3.4 Znaky ideálního kandidáta

Proces sestavování profilu ideálního kandidáta by se dal rozložit do dvou částí. Chceme-li se vyhnout případnému zkreslení, před kterým varuje úvod této kapitoly, je možné se držet pouze jednoznačně měřitelných faktorů, reálných výsledků sledovaných voleb a dat získaných z Volebního serveru ČSÚ. Analýzou těchto dat a přiřazením hodnot daným proměnným pak lze udělat první krok k načrtnutí alespoň hrubého profilu z hlediska preferenčního hlasování ideálního kandidáta.

Čistě na základě těchto hodnot lze říci, že nejvyšší šanci získávat preferenční hlasy měl kandidát ANO 2011; ze subjektů, jež kandidovaly v obou volbách, by to poté byl kandidát ČSSD. Pokud však jde o nejvyšší schopnost agregovat potřebný minimální počet preferencí, tu má kandidát KDU-ČSL. Kandidát by měl kandidovat v Karlovarském kraji, mít mezi 30 a 59 léty věku, a aby měl co nejvyšší jistotu zisku minimálně 5 % preferencí, měl by na kandidátní listině být na jedné z prvních dvou příček. Toto zjištění je však samo o sobě dosti obecné a význam některých faktorů může být spíše důsledkem shody nejrůznějších okolností. Je proto vhodné zjistit, které ze zatím zjištěných

společných znaků úspěšných kandidátů považují voliči za důležité, s čímž mohou pomoci právě dotazníková šetření, jejichž výsledky jsou popsány výše. V kombinaci všech poznatků této kapitoly lze poté konstatovat následující:

Ideální kandidát, který je schopen agregovat nejvíce preferenčních hlasů, by měl být nominován na kandidátní listině některé ze stran s výraznějšími volebními zisky. Jak již bylo řečeno, ve sledovaných letech byly z tohoto hlediska nejideálnější strany ANO 2011, ČSSD a KDU-ČSL. Voliči si totiž primárně vybírají právě stranu, pro kterou chtějí hlasovat, a toto rozhodnutí kvůli sympatiím ke kandidátům jiných stran nemění. Ideální kandidát by měl být rovněž nominován na předních místech kandidátek, což voličům může zajišťovat, že právě jimi vybraný kandidát nakonec dosáhne na mandát. Ideální kandidát by měl mít určité zkušenosti s některou z veřejných funkcí, jeho minulost by neměla být spojována s žádným skandálem a rovněž by neměl podceňovat prosazování sebe sama prostřednictvím reklam a kampaní. Podle respondentů pak nezáleží na stáří kandidáta, nicméně vzhledem k požadavku na zkušenosti a veřejné povědomí je zřejmé, že toto vzhledem k nízkému věku nebude splňovat příliš kandidátů ve věkové skupině 21–29 let. Zjištění na základě dat z Volebního serveru ČSÚ tak lze i přes odlišnost výpovědí v dotaznících považovat za určující. Z dotazníků vyplívá také to, že podstatné není pro voliče ani bydliště kandidáta. Dá se tak říci, že vysoké hodnoty kandidátů přes 5% hranici v určitých krajích spíše než o důležitosti tohoto faktoru vypovídají o tom, že voliči jsou co do udělování preferencí v těchto krajích aktivnější.

Závěr

Tématem práce je preferenční hlasování ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Úkolem textu bylo z tohoto hlediska zanalyzovat zatím poslední dvoje proběhlé volby v letech 2010 a 2013. Důvodem k výběru tohoto tématu je zatím naprostá absence obsáhlejších studií, které by z hlediska tohoto fenoménu jakkoli rozebíraly zejména úplně poslední volební rok. Udělování preferencí v roce 2010 tak již sice podlehlo zkoumání některých autorů[54], do analýzy této práce však vzhledem k přínosu, který co schopnosti preferenčních hlasů ovlivňovat výsledky voleb, byl tento i přesto zařazen.

Výzkumná část textu byla dělena na dvě části. Obě části pak právě vzhledem k nedostatečnému zpracování preferenčního hlasování jakožto samostatného předmětu výzkumu vycházely především z vlastního zpracování dat získaných na Volebním serveru ČSÚ. Většina z textů zmíněných v úvodu je tak spíše jakýmsi představením toho, jak se udělování preferencí postupně dostávalo do zájmu odborné veřejnosti.

Po prvotním uvedení do problematiky preferenčního hlasování, jeho vymezení a nastínění jeho vývoje v legislativě ukotvených pravidel, která již sama o sobě využitelnost udělených preferencí do jisté míry determinují, si text v každé své části stanovoval jeden cíl.

Prvním z nich bylo v první části výzkumu určit jednak, jaká je reálná síla preferenčního hlasování co do způsobu, jakým toto ovlivňuje výsledky voleb a tím i konečné personální složení dolní komory parlamentu, a také jaká je jeho celková využívanost daná aktivitou voličů a využitelnost daná legislativním rámcem a povahou udělování preferencí ze strany voličů. Na základě sledovaných proměnných bylo v porovnání s předchozími volebními roky zjištěno, že sledovaná volební léta znamenala co do míry zásahů do výsledků voleb v porovnání s léty předchozími vcelku zásadní zlom, a to i přes nižší poměry skutečně udělených preferencí vzhledem k jejich maximálnímu možnému počtu[55],

[54] Např. v úvodu zmíněná Eva Kneblová.

[55] Zde je srovnáváno s volbami 2002 a 2006. V tomto ohledu znamenaly sledované volby naopak propad. Ten však může být dát i zdvojnásobením maximálního možného počtu preferencí, kterými každý jeden volič disponoval.

a také přes příliš se nelišící poměry využitých a propadlých preferencí.[56] Voliči však v těchto letech dokázali i tak své preference koncentrovat vybraným kandidátům takovým způsobem, že s jejich pomocí dosáhly na mandáty z jinak nevolitelných míst doposud rekordní počty kandidátů – 47 v roce 2010 a 29 v roce 2013. Zatímco v předchozích letech činily počty změn mandátů v procentech maximálně 6 % (rok 2002), v letech 2010 a 2013 šlo o nárůst na 24,5 %, resp. 14,5 % (Volební server ČSÚ, vlastní výpočty). Takto vysokým hodnotám sice výrazně napomohlo mimo jiné i zmírnění přísnosti podmínek pro posun kandidátů pořadím, nicméně počty preferenčně zvolených by byly i tak nejvyšší, jaké bylo možné doposud zaznamenat.[57]

Jak je nicméně v textu upozorňováno, posuzovat sílu preferenčního hlasování pouze jen na základě počtu preferenčně zvolených kandidátů je zcestné, jelikož fakt, že volič žádnou preferenci neudělí, může sice znamenat jeho nezájem o tuto možnost, nicméně to může stejně tak znamenat, že vhozením nepozměněné kandidátní listiny do urny jen vyjadřuje svůj souhlas s pořadím kandidátů, které stanovil kandidující subjekt.[58] Možnost udělovat preference tak nelze automaticky považovat za něco, co nutně musí míchat pořadím kandidátů. Je třeba ji chápat pouze jako jeden z nástrojů, kterým lze vyjádřit svoji případnou nespokojenost s navrženými kandidáty. Sílu preferenčního hlasování by tak proto bylo relevantnější posuzovat na základě toho, jaký mají preference potenciál být v konečném sčítání využity k vylepšení pořadí kandidátů. Toto demonstrují v druhé kapitole zmíněné počty všech kandidátů úspěšných subjektů, kteří splnili podmínky pro posun pořadím, graf 2.4, jenž zobrazuje poměr mezi využitými a propadlými preferencemi, a také tabulka 2.5 ukazující procenta využitých preferencí při platných i odlišných hranicích. Mimo jiné i s ohledem právě na postupné snižování této hranice tak v českých parlamentních volbách docházelo k

[56] Srovnání procentuálních vyjádření využitých PH přepočítaných do hodnot, které odpovídají odlišně nastaveným hranicím pro vylepšení kandidátovi pozice na kandidátní listině, ukazuje tabulka 2.5 v kapitole 2.

[57] Viz tabulku 2.3.

[58] Zároveň s tím však volič musí předpokládat, že nedojde ke změnám pořadí díky ostatním voličům, kteří preference v rámci dané kandidátky udělí. Pokud má volič zájem skutečně potvrdit dané pořadí, měl by nejlépe přidělit preferenční hlasy všem prvním čtyřem kandidátům. To se však v praxi často neděje.

navyšování poměru využitých a propadlých preferenčních hlasů. Z tohoto hlediska poté bude velmi zajímavé sledovat, zda i následující volby udrží nastavený trend. Za předpokladu, že současná vláda vydrží až do konce svého řádného funkčního období, by tyto měly proběhnout v roce 2017.

Druhým cílem poté bylo v druhé části výzkumu na základě analýzy relevantních dat a odpovědí respondentů v dotazníkových šetřeních vysledovat společné znaky kandidátů agregujících preference a s jejich pomocí se pokusit sestavit profil z hlediska preferenčního hlasování „ideálního kandidáta“. Závěry tohoto výzkumu jsou shrnuty v podkapitole 3.4. Ačkoli se zkoumáním sice podařilo odpovědět na výzkumnou otázku, jakým způsobem se rozhodují voliči udělující preference, zjištění, které dotazníky poskytly, je však dost obecné a z hlediska sestavení onoho profilu nebyla tato část práce úplně úspěšná. Voliči označovali za důležité faktory, jako jsou stranická příslušnost, pořadí na kandidátce, zkušenosti, minulost a kampaně. Naopak o faktorech, jako jsou povolání, bydliště a pohlaví, které by mohly pomoci sestavit profil ideálního kandidáta konkrétněji, vypověděli, že tyto pro ně nejsou zas tak podstatné. Tyto faktory jsou sice ověřitelné na základě výsledků, jež jsou k nalezení na webu ČSÚ, nicméně pakliže tyto nejsou pro voliče stěžejní, nelze tak vlastnosti z nich vycházející přiřknout ideálnímu kandidátovi. Jedním z navrhovaných vylepšení případných budoucích podobně zaměřených výzkumů by tak mohla být konkrétnější formulace jednotlivých otázek v dotaznících. Jako příklad zmiňme třeba právě faktor věku kandidáta, jenž se i přes nízkou důležitost, kterou mu přikládali respondenti, vzhledem k vysokým počtům preference agregujících kandidátů v určitých věkových skupinách zdá být naopak rozhodující. Lépe konstruovaná otázka by tak mohla znít např.: „Myslíte si, že věk kandidáta zaručuje jeho větší zkušenosti a tím lepší schopnosti v politice? Pokud ano, jak by byl pro vás tento faktor při rozhodování o udělení preference důležitý?“ Spojením těchto faktorů do jedné otázky by tak bylo možné ověřit domněnku vyslovenou v třetí kapitole, totiž že zkušenosti a povědomí o kandidátovi voliči skutečně spojují s věkem kandidáta.

Lépe by se rovněž dal formulovat dotaz na důležitost kampaní. Jak je totiž uvedeno výše, podíl těch, kteří by se kampaněmi potenciálně mohli nechat při svém rozhodování ovlivnit, je přibližně 60 %, což je rozhodně podíl nezanedbatelný. Vzhledem k tomuto by pak bylo vhodné více se zaměřit na to,

kteří konkrétní kandidáti a jaké formy kampaně využívají. Toto by však vydalo na celou samostatnou studii a může to tak být podnětem k dalšímu zkoumání.

Jelikož lze na základě závěrů druhé části výzkumu konstatovat, že konkrétnější představa o ideálním kandidátovi na obecné rovině prakticky neexistuje, posledním vylepšením, kterak by bylo možné vysledovat vlastnosti ideálního kandidáta vyhovující alespoň pro určitou skupinu voličů, by pak mohlo být sledování odlišností v aktivitě udělování preferencí nejen podle pohlaví a věku, ale také podle vzdělání respondentů. Rovněž toto může být námětem dalšího širšího výzkumu.

Jak jsme si tímto textem právě ukázali, význam preferenčního hlasování postupně roste a počty kandidátů, kteří díky němu dosáhli na svůj mandát z nevolitelného místa, již není zanedbatelný. I proto by tato práce mohla být podnětem k dalšímu, hlubšímu výzkumu v této oblasti parlamentních voleb v České republice.

Prameny a literatura

Prameny

Tištěné

Morkes, Jan. 2007. *Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PSP ČR.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. Bakalářská práce.

Internetové zdroje

Česká pirátská strana. b. r. *Stanovy České pirátské strany*. Praha: Česká pirátská strana. Dostupné na: https://www.pirati.cz/rules/st#fn__1 (24. 6. 2015).

Danda, Oldřich. 2010. „Na internetu kvasí rebelie proti politickým dinosaurům“ *Novinky.cz*. Dostupné na: http://www.novinky.cz/domaci/198358–na–internetu–kvasi–rebelie–proti–politickym–dinosaurum.html (24. 6. 2015).

Kopecký, Josef. 2013. „Nečas dá demisi, ODS chce vládnout s jiným premiérem, šanci má Kuba“ *Idnes.cz*. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/necas-poda-demisi-0el-/domaci.aspx?c=A130616_222742_domaci_kop (24. 6. 2015).

Navrátil, Vojtěch. 2013. „Preferenční hlasování od vzniku republiky po „kroužkovací revoluci“ II.“ *Revue Politika*, 10/2013. Dostupné na: http://www.revuepolitika.cz/clanky/1929/preferencni–hlasovani–od–vzniku–republiky–po–krouzkovaci–revoluci–ii (24. 6. 2015).

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. http://www.psp.cz

Strana svobodných občanů. 2009. *Stanovy Strany svobodných občanů*. Praha: Strana svobodných občanů. Dostupné na: https://web.svobodni.cz/public/media/Archiv–dokumentu/Stanovy–2012.pdf (24. 6. 2015)

Úsvit přímé demokracie. 2014. *Stanovy politického hnutí*. Praha: Úsvit přímé demokracie. Dostupné na: http://www.hnutiusvit.cz/wp–content/uploads/2013/04/stanovy2014.pdf (24. 6. 2015).

Volební server Českého statistického úřadu. http://www.volby.cz

Další prameny

Předpis č. 64/2001 Sb., Nález Ústavního soudu ze dne 24. ledna 2001 ve věci návrhů na zrušení § 27 věty první, § 31 odst. 4, § 48 odst. 4, § 49 odst. 1 písm. b), c) a d) a odst. 3 písm. b), c) a d), § 50 odst. 1, 2 a 3, § 85 věty třetí a příloh č. 1 a 2 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (platný ke dni 16. 2. 2001).

Sněmovní tisk č. 952 (PS P ČR IV. 15. 6. 2002 – 15. 6. 2006)

Sněmovní tisk č. 952/2 (PS P ČR IV. 15. 6. 2002 – 15. 6. 2006)

Sněmovní tisk č. 998 (PS P ČR V 3. 6. 2006 – 3. 6. 2010)

Sněmovní tisk č. 916 (PS P ČR I. 1. 1. 1993–6. 6. 1996)

Sněmovní tisk č. 1048 (PS P ČR I. 1. 1. 1993–6. 6. 1996)

Sněmovní tisk č. 1049 (PS P ČR I. 1. 1. 1993–6. 6. 1996)

Stenoprotokol 53. schůze PS P ČR ze dne 7. 2. 2006

Zákon č. 190/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon č. 37/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 212/1996 Sb., nálezu Ústavního soudu uveřejněného pod č. 243/1999 Sb., zákona č. 204/2000 Sb. a nálezu Ústavního soudu uveřejněného pod č. 64/2001 Sb., a zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 273/2001 Sb.

Zákon č. 212/1996 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů

Zákon č. 204/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 212/1996 Sb. a nálezu Ústavního soudu uveřejněného pod č. 243/1999 Sb., zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 480/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny

Literatura

Balík, Stanislav. 2010. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Čaloud, Dalibor. 2006. *Volby do poslanecké sněmovny v roce 2006.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Faas, Thorsten, Schoen, Harald. 2006. „The importance of being first: Effects of candidates' list positions in the 2003 Bavarian state election." *Electoral Studies*. 25, č. 1, 91–102.

Farrell, David, McAllister, Ian. 2006. „Voter satisfaction and electoral systems: Does preferential voting in candidate–centred systems make a difference?" *European Journal of Political Research*, 45, č. 4, 723–749.

Farrell, David. 2001. *Electoral systems: a comparative introduction*. Basingstoke: Palgrave.

Filip, Jan a Schelle, Karel. 1992. *Vývoj a současnost voleb a volebního práva v ČSFR*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Filip, Jan. 1993. *Volební právo pro parlamentní a obecní volby v České republice*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.

Charvát, Jakub. 2013. *Dvacet let politiky sněmovních volebních reforem v České republice, 1989–2009.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Disertační práce.

Chytilek, Roman, Šedo Jakub, Lebeda, Tomáš et al. 2009. *Volební systémy.* Praha: Portál.

Chytilek, Roman. 2004. „Zkoumání volebních systémů." In: *Volební systémy*. Roman Chytilek a Jakub Šedo. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 37–63.

Kneblová, Eva. 2010. „Využívání preferenčních hlasů." In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010.* Ed. Stanislav Balík. Brno: CDK. 159–184.

Kyloušek, Jakub. 2006a. „Analýza kandidátních listin pro volby do poslanecké sněmovny 2006 (případová studie volebního kraje Jihomoravského)." In: *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Břetislav Dančák a Vít Hloušek. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 177–192.

Kyloušek, Jakub. 2006b. „Osobnostní rozměr parlamentních voleb (kandidátní listiny, preferenční hlasy a základní charakteristika zvolených poslanců).“ In: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Dalibor Čaloud. Brno. 108–122.
Lebeda, Tomáš et al. 2007. *Voliči a volby 2006*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Lebeda, Tomáš. 2000. „Přiblížení vybraných aspektů reformy volebního systému.“ *Politologický časopis*, 7., č. 3, 242–258.

Lebeda, Tomáš. 2001. „Hlavni proměnné proporčních volebních systémů.“ *Sociologický časopis*, 37, č. 4, 425–448.

Lebeda, Tomáš. 2004. „Konečná podoba volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu: Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002.“ In: *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání.* Miroslav Novák a Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.

Lebeda, Tomáš. 2009. „Komunální volby klamou". *Acta Politolgica,* 1, č. 3, 332–343. Dostupné na: http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00056.pdf (11. 6. 2015).

Marsh, Michael. 1985. „The Voters Decide?: Preferential Voting in European List Systems.“ *European Journal of Political Research.* 13, č. 4, 365–378.

Pecháček, Štěpán. 2003. „Preferenční hlasování ve volbách do PS.“ In: *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*. Lukáš Linek. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 134–140.

Pink, Michal, Voda, Petr. 2009. „Kandidáti v poslaneckých volbách. Analýza preferenčního hlasování ve volbách do PS PČR v roce 2006.“ *Středoevropské polické studie* 11, č. 2–3.

Rae, Douglas W. 1967. *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven: Yale University Press.

Rybová, Drahomíra. 2011. *Preferenční hlasování ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2010 ve srovnání s volbami 2002 a 2006*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Diplomová práce.

Shugart, Matthew S. 2004. „Comparative Electoral Systems Research: The Maturation of a Field and New Challenges Ahead.“ In: *The Politics of Electoral Systems*. Michael Gallagher a Paul Mitchell, Oxford a New York: Oxford University Press.

Přílohy

1. Tabulka 1.1 – Shugartova typologie kandidátních listin…….…..66
2. Dotazník – vzor…….…..…..67

1. Tabulka 1.1 – Shugartova typologie kandidátních listin

Jsou preferenční hlasy určujícím prvkem výběru kandidáta?		
	Pouze preferenční hlasy	**Kombinace preferenčních hlasů a pořadí**
Nepovinné preferenční hlasování	OPEN LIST: Brazílie, Itálie (před 1993), Peru	FLEXIBLE LIST: Rakousko, Belgie, Česká republika, Srí Lanka
Podtyp: Povinné preferenční hlasování	QUASI LIST: Chile, Finsko, Polsko	LATENT LIST: Estonsko, Nizozemsko

Zdroj: Shugart 2004: 46

2. Dotazník – vzor

Dotazník – udělování preferencí ve volbách do PS PČR

Vážená paní, vážený pane,

dovolte, abych Vás požádal o několik málo minut Vašeho času, který věnujete vyplnění tohoto dotazníku. Vaše odpovědi mi budou cenným materiálem při zkoumání vlivů preferenčního hlasování ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, kterými se zabývám ve své bakalářské práci. Dotazníky jsou zcela anonymní, žádám Vás pouze o uvedení pohlaví a zařazení se do příslušné věkové kategorie, což mi usnadní rozlišení odlišných přístupů k preferenčnímu hlasování Vás coby voličů.

V případě, že Vás zajímají závěry mého výzkumu, zašlete mi Vaši e–mailovou adresu, na kterou Vám po zpracování celého textu mohu tento zaslat. Moje e–mailová adresa je honza.kubasek@gmail.com (do předmětu prosím uveďte "Preferenční hlasování").

Děkuji za Vaši ochotu podílet se na mém výzkumu.

Jan Kubásek

1. Pohlaví respondenta (zakroužkujte): ŽENA MUŽ

2. Věk respondenta (zakroužkujte): 19–22 23–26 27–39 40–49
50–59 60–69 70–79 80 a více

3. Volil/a jste v některých z posledních dvou ročníků voleb? (zakroužkujte u každého roku)

Volby 2010: ano ne nevím

Volby 2013: ano ne nevím

4. Udělil/a jste v některých z posledních dvou ročníků voleb alespoň jeden preferenční hlas? (zakroužkujte u každého roku)

Volby 2010: ano ne nevím

Volby 2013: ano ne nevím

5. Jak důležité pro Vás byly při rozhodování o udělení či neudělení preferenčního hlasu konkrétnímu kandidátovi následující faktory? (Pokud jste v daných letech nevolil/a, nebo žádný preferenční hlas neudělil/a, zkuste se alespoň zamyslet, které z faktorů by pro Vás byly důležité v případě, že byste tak učinil/a.)

Každému z faktorů prosím přiřaďte jen jednu číselnou hodnotu.
Hodnoty: 1 – zcela nedůležité, **2** – spíše nedůležité, **3** – ani důležité ani nedůležité, **4 –** spíše důležité, **5** – velmi důležité

a) Stanická příslušnost kandidáta

Preferenční hlas lze udělit pouze kandidátovi strany, kterou volíte. Jak důležité je pro Vás, aby kandidát, jemuž se chystáte udělit preferenční hlas pocházel ze strany, pro níž se chystáte hlasovat? Byli byste ochotni volit jinou stranu, než jste prve zamýšleli, jen kvůli sympatiím ke kandidátovi ze strany jiné? (Čím vyšší důležitost tohoto faktoru, tím menší ochota zvolit jinou politickou stranu)

1 2 3 4 5

b) Pořadí kandidáta na kandidátní listině

Vzhledem k povaze volebního systému ČR mají obecně větší šanci na reálný zisk mandátu kandidáti z předních příček kandidátních listin. Je pro Vás podstatné, na jaké pozici je nominovaný kandidát, jemuž se chystáte udělit svůj preferenční hlas?

1 2 3 4 5

c) Věk kandidáta

Rozhodujete se o udělení preference konkrétnímu kandidátovi podle toho, jak je starý?

1 2 3 4 5

d) Pohlaví kandidáta

Jakou roli pro Vás při rozhodování o udělení preferenčního hlasu konkrétnímu kandidátovi hraje jeho pohlaví?

1 2 3 4 5

e) Bydliště kandidáta

Rozhodujete se o udělení preferenčního hlasu konkrétnímu kandidátovi podle jeho bydliště uvedeného na kandidátní listině?

1 2 3 4 5

f) Povolání kandidáta

Jak důležité je pro Vás povolání kandidáta uvedené na kandidátní listině?

1 2 3 4 5

g) Negativní minulost kandidáta

Je pro Vás při rozhodování o udělení preferenčního hlasu podstatné, aby konkrétní kandidát nebyl spojován s nějakým skandálem?

1 2 3 4 5

h) Zkušenosti kandidáta

Je pro Vás při rozhodování o udělení preferenčního hlasu konkrétnímu kandidátovi podstatné, jaké má předchozí zkušenosti na pozicích ve veřejném životě?

1 2 3 4 5

i) Veřejné vystupování a povědomí o kandidátovi

Jak důležité je pro Vás při rozhodování o udělení preferenčního hlasu, jestli je kandidát obecně známý?

1 2 3 4 5

j) Kampaně a reklami

Necháváte se ve výběru kandidáta, jemuž udělíte preferenční hlas, ovlivňovat kampaněmi a reklamami zaměřených na jeho osobu?

1 2 3 4 5